Centrum Edukacji Nauczycieli
w Koszalinie

eduFOCUS

Zeszyt metodyczny nr 4

O indywidualizacji nauczania

Centrum Edukacji Nauczycieli w Koszalinie

eduFOCUS

Zeszyt metodyczny nr ¼
2020/2021

Kiedy we wrześniu szkoły rozpoczęły pracę w trybie stacjonarnym, zaplanowaliśmy jako motyw przewodni czwartego numeru naszej publikacji *eduFocus* problem indywidualizacji nauczania, uznając, że jest on zgodny z kierunkami rozwoju edukacji, także tymi wskazanymi przez MEN[1] w podstawowych kierunkach polityki oświatowej na rok szkolny 2020/2021.

Powrót do edukacji zdalnej stawia przed nauczycielami wymóg zadbania w nowych okolicznościach o dobrostan uczniów, ich indywidualne potrzeby psychospołeczne.

Jak przez Internet dostosować nauczanie do indywidualnych potrzeb dzieci i młodzieży? W tym numerze podejmujemy próbę odpowiedzi na to pytanie, wychodząc z założenia, że mimo zmiany narzędzi: tablicy i pisaka na monitor komputera i myszkę – główne zasady zindywidualizowanego kształcenia pozostają podobne. Zachęcamy do lektury nowego numeru i wcześniejszych publikacji!

Zespół Redakcyjny

[1] *Zapewnienie wysokiej jakości kształcenia oraz wsparcia psychologiczno-pedagogicznego wszystkim uczniom z uwzględnieniem zróżnicowania ich potrzeb rozwojowych i edukacyjnych.*

O INDYWIDUALIZACJI

Małgorzata Pietruk
doradca metodyczny
wychowania przedszkolnego
malgorzatapietruk@cen.edu.pl

Spróbuj mnie poznać.
Indywidualizacja w przedszkolu

Nauczycielu, przypomnę Ci bajkę[2]:

Pewnego dnia leśne zwierzęta: zając, ptak, ryba, wiewiórka zorganizowały spotkanie i zdecydowały, że chcą otworzyć przedszkole. Zając nalegał, żeby w programie znalazły się biegi. Ptak nalegał, żeby w programie znalazło się latanie. Ryba nalegała, żeby w programie znalazło się pływanie, a wiewiórka nalegała, żeby w programie była wspinaczka po gałęziach. Zebrali te wszystkie wnioski i opracowali wytyczne programowe. Następnie zdecydowali, że wszystkie zwierzęta mają się uczyć wszystkiego, co zostało zawarte w wytycznych programowych.
To prawda, że zając bez trudu wygrywał biegi, ale wspinaczka po gałęziach nie szła mu najlepiej. Nieustannie odpadał, uderzając się w tył głowy. Wkrótce pojawiły się u niego pewne objawy uszkodzenia mózgu i problemy z bieganiem. Okazało się, że nie biega już najszybciej, a jeśli chodzi o wspinanie się po gałęziach, to i tak zawsze robił to najgorzej.

[2] na podstawie znanej bajki autorstwa R.H. Reevesa „Szkoła dla zwierząt"

Ptakowi pięknie szło latanie, ale nie był zbyt dobry w ryciu w ziemi. Bez przerwy łamał sobie dziób albo skrzydła. Bardzo szybko zaczął źle latać i jeszcze gorzej ryć w ziemi. Przeżywał piekło, wspinając się po gałęziach.
Ryba natomiast wszystko robiła na pół dobrze. To ona została prymusem w przedszkolu. Pozostałe talenty zostały zmarnowane…

*

Z bajki płynie morał: *Nauczycielu doceniaj talenty i mocne strony swoich dzieci, dostosowuj wymagania do ich indywidualnych potrzeb i możliwości.* Czytając tę bajkę, niejeden z nas uśmiechnie się, ale z tych prostych słów płynie wiele mądrości, które warto zastosować w życiu zawodowym. Oto kilka propozycji związanych z indywidualizacją kształcenia dzieci w przedszkolu.

Organizując pracę z dziećmi w wieku przedszkolnym, należy przede wszystkim spróbować poznać swoje dzieci. Sztuka poznania wychowanków wymaga czasu, uwagi i namysłu, ale nie należy rezygnować z tego zadania ani poddawać się zbyt wcześnie. Znając swoje dzieci, wychowawca ma wiedzę o tym, jaki jest ich potencjał, możliwości, potrzeby oraz ograniczenia. Może wykorzystać zdobytą wiedzę o swoich wychowankach w projektowaniu sytuacji edukacyjnych. Wskazane jest stosowanie ćwiczeń o charakterze zabawowym. Planując wszechstronną aktywność dzieci, trzeba zadbać o częste zmiany form aktywności, o atrakcyjność proponowanych dzieciom zadań. Im więcej pozytywnych emocji, tym lepsze efekty pracy nauczyciela. Systematyczne docenianie wysiłków dzieci, zauważanie każdej próby rozwiązania zadania, nawet jeśli nie kończy się sukcesem, motywuje je do podejmowania kolejnych prób. Nie można zapominać o docenianiu ich wysiłków i nagradzaniu starań. Słowa pochwały dodają dzieciom odwagi: „Doskonale", „Gratuluję", „Widzę, że bardzo się starasz", „Spróbuj jeszcze raz", „Wierzę, że ci się uda", ułatwiają wykorzystanie w pełni potencjału małych dzieci.

W pracy z przedszkolakami warto postawić na indywidualne podejście do wychowanków oraz zwrócenie uwagi na szczególne potrzeby każdego dziecka i zaspokajanie ich.

Im więcej czasu będzie poświęcać się na ten cel, tym większa będzie aktywność dzieci, a zatem tym większy osiągną sukces dzieci i ich nauczyciele.

Katarzyna Fiebiger
doradca metodyczny
edukacji wczesnoszkolnej
katarzynafiebiger@cen.edu.pl

Praca z dzieckiem zdolnym w klasach 1-3

Według badań przeprowadzonych w różnych krajach Europy w różnych szkołach uczniowie zdolni stanowią 3-10% populacji. Uczeń zdolny to bardzo szerokie pojęcie. Często jest określany jako utalentowany z wysoką inteligencją, często ambitny, ale bardzo często wymagający, nawet trudny i nadpobudliwy. To uczeń o przyspieszonym rozwoju psychoruchowym i głodzie poznawczym. Bardzo szybko potrafi się nudzić przy wykonywaniu rutynowych czynności i dlatego też bardzo często po prostu jest kłopotliwy. Wśród uzdolnień specjalnych wskazać można takie, jak np.: poznawcze, językowe, literackie, matematyczne, techniczne, muzyczne, sportowe czy plastyczne. Talent to z kolei zespół cech indywidualnych, ujawniających się najczęściej już w okresie wczesnego dzieciństwa. Talent sugeruje bardzo wysoki poziom określonej zdolności specjalnej lub wiązki uzdolnień, które przejawiają się w ponadprzeciętnej łatwości nabywania wiedzy lub sprawności w danej dziedzinie.

W edukacji wczesnoszkolnej, szkoła powinna rozpoznawać specjalne potrzeby ucznia zdolnego i uwzględniać je w toku kształcenia i wychowania. Aby tak było, nauczyciele często za-

stanawiają się, jak zorganizować edukację uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Nauczyciel rozpoczynający pracę w klasie pierwszej z reguły w pierwszym miesiącu zobowiązany jest przeprowadzić diagnozę pedagogiczną. Już ta wstępna diagnoza może pozwolić nauczycielowi zwrócić uwagę na uczniów, którzy mają problemy, nie radzą sobie z zadaniami, ale i tych, którzy błyskawicznie oraz bezbłędnie rozwiązali wszystkie zadania. Wydaje się, że w drugiej kolejności powinno się poddać dziecko psychologiczno-pedagogicznemu badaniu. Można to zrobić bezpłatnie w poradni psychologiczno-pedagogicznej.

Specjaliści przy użyciu odpowiednich testów dość szybko mogą stwierdzić poziom inteligencji i zdolności specjalnych takiego ucznia. Wykażą, czy dziecko jest na przykład bardzo zainteresowane jednym przedmiotem szkolnym, czy może te zainteresowania i zdolności wykazuje wielokierunkowo. Opinia specjalistów pozwoli rodzicom i nauczycielom we współpracy podjąć dalsze decyzje. Zaangażowanie, zainteresowanie, aktywne i świadome uczestnictwo rodziców w rozwoju uzdolnień swojego dziecka to bardzo ważna kwestia. Konsultacje z rodzicami – przekazywanie im spostrzeżeń o rozwoju uzdolnień dziecka pozwoli na wytyczenie dalszych działań. Jeśli uczeń nudziłby się ze swoją klasą, bo jego poziom wiadomości, umiejętności i bardzo ważny poziom emocjonalny przewyższają poziom rówieśników, to jedną z metod może być promowanie ucznia, nawet w trakcie roku szkolnego do klasy wyższej. Jest to tak zwana promocja śródroczna. Takie przypadki we wczesnoszkolnej edukacji mają miejsce. Inne stosowane metody, to tak zwana indywidualizacja pracy na lekcji. Praca ta powinna uwzględniać odmienność zainteresowań i potrzeb ucznia oraz różnice w sposobie pracy umysłowej. Polega ona na poszerzeniu i wzbogacaniu programu szkolnego. Na stawianiu uczniowi zadań, które mają bogatsze cele kształcenia. Nauczyciel może wykorzystać na lekcji wiadomości i umiejętności takiego ucznia i uczynić go ekspertem lub swoim pomocnikiem. Poza tym może on pełnić też rolę

sędziego czy lidera grupy lub klasy. Będzie to nie tylko dla niego nobilitujące, ale pozwoli na współpracę i angażowanie go w pomoc innym. Następna formą harmonijnego rozwoju ucznia zdolnego jest indywidualny program i tok nauki. Dla takiego ucznia nauczyciel może też napisać innowację pedagogiczną i realizować po zatwierdzeniu jej przez radę pedagogiczną. Innym ważnym elementem strategii edukacyjnej mogą być zajęcia pozalekcyjne, np. z uczniami starszych roczników, takie jak kółka zainteresowań czy zajęcia przygotowujące do różnych konkursów przedmiotowych. Diagnozowanie i ocenianie ucznia uzdolnionego w klasach I-III może się odbywać w semestralnej i rocznej karcie oceny opisowej. W portfolio ucznia (przechowywane u pedagoga szkolnego lub wychowawcy klasy) mogą być wpisywane uzdolnienia zdiagnozowane przez: wychowawcę, pedagoga czy psychologa, metody pracy z uczniem i jego osiągnięcia. Ponadto może się tam znaleźć kwestionariusz obserwacji prowadzonych przez uczących go nauczycieli i ankiety wypełnione przez rodziców.

Rodzicom można także zasugerować uczestnictwo ucznia w zajęciach pozaszkolnych. Mogą to być zajęcia w pałacach młodzieży, młodzieżowych domach kultury czy różnych ogniskach organizacji pozarządowych. Wg mnie najważniejszą rzeczą jest jednak uświadomienie uczniowi, że jego zdolności są ponadprzeciętne, by sam od najmłodszych lat interesował się swoją nauką, świadomie rozwijał się w wybranym kierunku i dążył do samorealizacji. Takie postępowanie w przyszłości będzie mogło zadecydować o sukcesie życiowym i zawodowym ucznia.

Prof. E. Gruszczyk-Kolczyńska w swoich badaniach nad zdolnościami matematycznymi dzieci w wieku wczesnoszkolnym zauważyła, iż liczba dzieci z tym uzdolnieniem wbrew pozorom jest duża. Taki stan wynika z naturalnej ciekawości dziecka w tym okresie rozwoju, chęci poznania świata oraz zrozumienia tego, co nieznane. Uczeń rozumie już związki przyczynowo-skutkowe, potrafi przewidywać

następstwa, a przede wszystkim w sposób spontaniczny osiągać satysfakcję w momencie zrealizowanego celu. Zatem nauczyciele chcący stymulować rozwój zdolności uczniów powinni stosować jak najczęściej metody aktywizujące takie jak: doświadczenie, eksperyment, nauka przez zabawę, zajęcia w terenie i zajęcia praktyczne. Poza tym często powinno się stosować inscenizację, dramę, ćwiczenia ruchowe, burzę mózgów, bezludną wyspę, giełdę pomysłów i inne. Poza tym techniki szybkiego uczenia się, np. szybkie czytanie, metody poszukujące czy metody problemowe. Ważne powinny być także metody rozwijające komunikacyjno-społeczne umiejętności. Dlatego sprawdzają się w pracy z dziećmi uzdolnionymi: metoda projektu, wszelkiego rodzaju gry dydaktyczne czy dyskusja ekspertów, jak np. „okrągły stół" lub trening twórczości.

*

Przedstawione propozycje nie ograniczają ani nauczyciela, ani ucznia. Celowość i skuteczność organizowanych zajęć mogą wskazywać także wyniki, jakie uzyska uczeń w konkursach szkolnych, rejonowych, wojewódzkich czy ogólnopolskich. Narzędziami ewaluacyjnymi mogą być też ankiety o przydatności prowadzonych zajęć przygotowane przez nauczyciela zarówno dla ucznia, jak i jego rodziców. Ważna jest także potrzeba samorealizacji dziecka, rozwijanie umiejętności i chęci samodzielnego korzystania z dodatkowych źródeł wiedzy, wykorzystywania zdobytej wiedzy w praktyce w codziennym życiu.

Bibliografia:

1. Limont Wiesława (2012). *Uczeń zdolny. Jak go rozpoznać i jak z nim pracować.* Sopot
2. Czupajło Teresa, Dudek Maria (2010). *Dzieci za specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Poradnik dla nauczycieli.* Wydawca SNEP

3. Gruszczyk-Kolczyńska Edyta, Semadeni Zbigniew, Treliński Gustaw, Bugajska-Jaszczołt Beata, Czajkowska Monika (2015). *Matematyczna edukacja wczesnoszkolna. Teoria i praktyka*. Kielce, Wydawnictwo Pedagogiczne
4. Dercz Kamila (2009). *Rodzic doskonały. Jak zrobić z dziecka mistrza.* Zabrze, Wydawnictwo: dobrestopnie.pl

---

Jolanta Piątkowska
dorada metodyczny geografii
szkoły podstawowe
jolantapiatkowska@cen.edu.pl

„Nauka w szkołach
powinna być prowadzona w taki sposób,
aby uczniowie uważali ją za cenny dar,
a nie za ciężki obowiązek”
Albert Einstein

Sposoby indywidualizowania nauczania na lekcjach geografii

Każdy uczeń jest kimś wyjątkowym. Na nauczycielach spoczywa zatem ogromna odpowiedzialność i obowiązek poznania każdego ucznia, zauważenia jego potrzeb oraz zapewnienia mu warunków rozwoju dostosowanych do posiadanych przez niego możliwości, uzdolnień, talentów. Nauczyciele geografii realizują przedmiotową podstawę programową, w oparciu o nią opracowywane są programy nauczania, podręczniki i zeszyty ćwiczeń. Nauczyciele muszą jednak pamiętać, że to nie podręczniki i ich „przerabianie” stanowi istotę edukacji w szkole. Najważniejszy w edukacji jest uczeń, który ma jak najwięcej umieć z tego, co zawiera podstawa programowa, natomiast dobór metod nauczania wynika z możliwości

i potrzeb ucznia. Punktem wyjścia w planowaniu procesu edukacji są zapewne zapisy zawarte w podstawie programowej, jednak w sprzężeniu z rozpoznanymi przez nauczyciela możliwościami i deficytami ucznia, które powinny warunkować dobór metod, form i środków pracy. Indywidualizacja pracy z uczniem to nie tylko kształtowanie umiejętności czy postaw, ale przede wszystkim takie dostosowywanie sposobów pracy do indywidualnych możliwości ucznia, by mógł on rozwinąć się jak najlepiej. Należy więc tak planować oraz realizować nauczanie i wychowanie uczniów o zróżnicowanych potrzebach edukacyjnych, aby zaspokoić w wyniku tego procesu indywidualne potrzeby każdego ucznia i aby każdy z nich był w stanie chętnie się uczyć, przyswajać wiadomości i umiejętności.

Różne potrzeby i możliwości uczniów uwarunkowane są m.in. wewnętrznie (np. niepełnosprawność intelektualna), dysfunkcjami somatycznymi (wady wzroku czy słuchu, cukrzyca, padaczka), także specyficznymi trudnościami w uczeniu się. Ta ostatnia grupa to uczniowie w normie intelektualnej, którzy mają trudności w przyswajaniu treści nauczania wynikające ze specyfiki ich funkcjonowania percepcyjno-motorycznego i poznawczego, nieuwarunkowane schorzeniami neurologicznymi (dysleksja rozwojowa, dysortografia, dysgrafia, dyskalkulia).

W praktyce szkolnej spotykamy również uczniów, u których nie stwierdzono dysfunkcji, a pomimo tego nie osiągają oni zadowalających wyników w nauce. Przyczyną takiego stanu rzeczy mogą być: brak ciekawości poznawczej, motywacji do nauki, wolne tempo pracy. Wymagania stawiane tej grupie uczniów powinny być **dostosowane** do wymagań psychofizycznych konkretnego ucznia, a nie jakkolwiek „obniżone". Uczniowie ci powinni być przedmiotem naszej szczególnej, nauczycielskiej troski. Każdy uczeń może osiągnąć sukces, a nauczyciele powinni go w tym wspierać przemyślanym sposobem dostosowania zadań oraz zindywidualizowanymi formami pomocy w czasie lekcji oraz w pracy samodzielnej poza lekcjami czy w domu.

*

W tej części artykułu prezentuję kilka wskazówek dotyczących organizacji nauczania geografii uczniów ze specyficznymi trudnościami w uczeniu. Trzeba więc:

1. angażować jak najwięcej zmysłów (podczas omawiania krajobrazów Polski, wskazywać na mapie dany krajobraz, opisywać jego położenie geograficzne, pokazywać fotografie, wyświetlać filmy. Uczniowie mogą za pomocą poziomic narysować daną formę terenu, wykonać jej model przestrzenny);
2. używać wielu pomocy dydaktycznych (przy omawianiu współrzędnych geograficznych można na jabłku zademonstrować poprzez wycięcie odpowiedniej części, czym jest szerokość, czym jest długość geograficzna. Uczniowie na globusie indukcyjnym mogą samodzielnie narysować południki, równoleżniki, na globusie lub mapie mogą wskazywać południki i równoleżniki, odczytywać geograficzne współrzędne podczas ćwiczeń z mapami na tablicy interaktywnej);
3. urozmaicać proces nauczania (wykorzystać w miarę możliwości ćwiczenia multimedialne na tablicy, kody QR, Kahoot, Quizizz, tworzyć z uczniami lapbooki i leporello);
4. podczas uczenia wprowadzać techniki skojarzeniowe ułatwiające zapamiętywanie nazw, pojęć (***Na Ekierce Siedzi Wrona*** – zapamiętanie skrótów międzynarodowych kierunków geograficznych), **M**oja **W**iecznie **Z**apracowana **M**ama **J**utro **S**ama **U**smaży **N**aleśniki – planety Układu Słonecznego. WENEZUELA niektórym od razu przychodzą do głowy różne skojarzenia, inni muszą się wysilić, aby w nazwie WENEZUELA zobaczyć lub usłyszeć coś znanego. Ktoś wprawiony w rebusach słownych zauważy w końcówce imię Ela. Ktoś inny skojarzy wyraz z Wenecją, "mała Wenecja" to właśnie Wenezuela). Mając już skojarzenie, należy je sobie wyobrazić.

Pamięć jest w dużej mierze oparta na wzroku, zatem warto jak najczęściej wykorzystywać wizualizacje;

5. zróżnicować formy sprawdzania wiadomości i umiejętności tak, żeby ograniczyć ocenianie tylko na podstawie pisemnych odpowiedzi lub tylko ustnych (prezentacje, testy wyboru, z lukami, uzupełnień, referaty, odpowiedzi na polecenia, samodzielne obserwacje) praca w grupie, projekty;
6. wykonywać zadania w parach lub w grupie, co daje większe poczucie bezpieczeństwa, wsparcie, łagodzi uczniowski stres (zadawanie sobie w parach pytań związanych z pokazywaniem na mapie rzek, gór, nizin, wyżyn, państw, miast itp.)
7. zadawać pytania, na które uczniowie sami udzielają pisemnej odpowiedzi, ale po każdym pytaniu udzielamy dość szybko poprawnej odpowiedzi; angażować wszystkich uczniów – niech wiedzą, że robią to głównie dla siebie, a zaryzykowanie przez ucznia nieprawidłowej odpowiedzi nie będzie się wiązać z przykrymi konsekwencjami, czego często obawiają się niektórzy uczniowie; proponować notatkę do lekcji w formie tekstu do uzupełnienia lub dokończenia zdania, np. *Węgiel powstał w okresie ……../karbonu/, Biegunem zimna w Polsce są …… /Suwałki/)*;
8. umożliwić odniesienie sukcesu, wychwycenie mocnych stron i pokazanie dobrze wykonanego zadania na forum klasy, wykorzystywać pasje, hobby i zainteresowania uczniów (jeżeli nauczyciel wie, że uczeń bardzo interesuje się planetami, to przy omawianiu tematu o budowie Układu Słonecznego warto poprosić go o przedstawienie ciekawostek o planetach);
9. wydłużać czas na odczytanie informacji z mapy. Ponieważ większość uczniów z dysfunkcjami ma duże problemy z pokazywaniem i odczytywaniem mapy, to pożądane jest naprowadza-

nie ucznia przez podanie kierunku geograficznego czy krainy geograficznej, np. *Koszalin leży w północnej Polsce, w pasie Pobrzeża w pobliżu Morza Bałtyckiego*);

10. kończąc pracę na lekcji, umożliwić uczniom dostrzeżenie efektów własnej nauki, *np.: dzisiaj nauczyłam/em się…, na lekcji poznałam/em…, po lekcji potrafię …, zrozumiałam/em, że…* . Warto zapisywać sukcesy w zeszycie NaCoBeZu, np. *po lekcji potrafię omówić położenie Polski w Europie, wskazać na mapce i nazwać skrajne punkty Polski, pokazać i wymienić sąsiadów Polski, obliczyć rozciągłość południkową i równoleżnikową Polski, wskazać konsekwencje tej rozciągłości*).

*

W pracy nauczycielskiej ważna jest również praca z uczniem zdolnym. Uczeń ten wyróżnia się silną motywacją do realizacji swoich pomysłów, inicjatywą, intelektualną aktywnością. Cechuje go kreatywność, twórczość, szybko wykonuje powierzone zadania i osiąga bardzo dobre efekty swoich działań. Ma bogate słownictwo, posługuje się chętnie encyklopediami, słownikami, czyta fachową literaturę.

Należy pamiętać jednak, że uczeń zdolny to bardzo często człowiek nadpobudliwy i zbuntowany. Wymaga specjalnej opieki i zaangażowania nauczyciela, który powinien go systematycznie wspierać, ukierunkowywać, rozumieć potrzeby związane ze specyfiką jego zdolności, wspierać jego niezależność, samodzielność, motywować go i promować.

Oto dwa przykładowy metod i form pracy z uczniem zdolnym na lekcjach geografii. Można:

1. angażować uczniów zdolnych w prowadzenie lekcji, powierzając im funkcje asystenta nauczyciela, lidera w pracy grupowej; uczeń przygotowuje wcześniej powierzony przez nas fragment lekcji, ciekawostki o planecie, wybranym kontynencie, kraju; zbiera, wery-

fikuje wszystkie pomysły, przedstawia efekt pracy grupy, np. *W jaki sposób możemy oszczędzać wodę?*);
2. przydzielać dodatkowe prace długoterminowe (obserwacja pogody, wykonanie leporello o kontrastach Azji, znalezienie w okolicy szkoły dzikich wysypisk śmieci).

*

Problem indywidualizacji jest szerokim zagadnieniem. Być może ten materiał zainspiruje Czytelników do wymiany doświadczeń na forum sieci współpracy dla nauczycieli geografii uczących w szkołach podstawowych . Dzięki temu propozycje i refleksje naszych Czytelniczek oraz Czytelników uzupełnią i wzbogacą zaprezentowany materiał, a także warsztat pracy innych nauczycieli geografii.

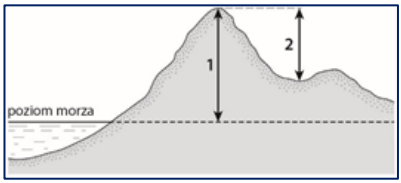
Przykłady zadań dla uczniów ze specyficznymi trudnościami w uczeniu się:

1. Zaznacz podpunkt, w którym poprawnie zamieniono skalę liczbową 1:250 000 na skalę mianowaną.

A. 1 cm – 250 000 cm, 1cm – 250 m, 1 cm – 0,25 km

B. 1 cm – 250 000 cm, 1 cm – 2500 m, 1 cm – 2,5 km

2. Uzupełnij zdania na podstawie rysunku.

Wysokość każdego punktu na Ziemi mierzona od poziomu morza to wysokość ……..…….. . ……..

Zapisuje się ją w ……....……..…… .

Na rysunku została oznaczona cyfrą …..…….……..

3. Odczytaj i zapisz wysokość bezwzględną punktu A

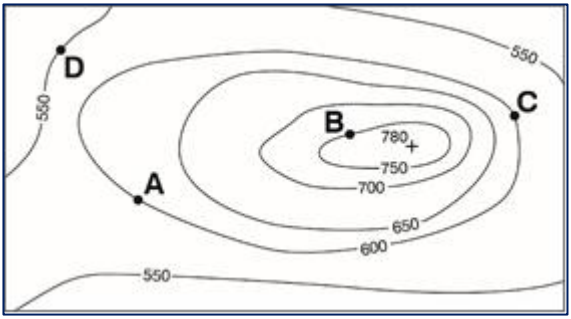
……..

……..

Oblicz, jaką wysokość musi pokonać turysta idący z punktu B na szczyt oznaczony krzyżykiem.

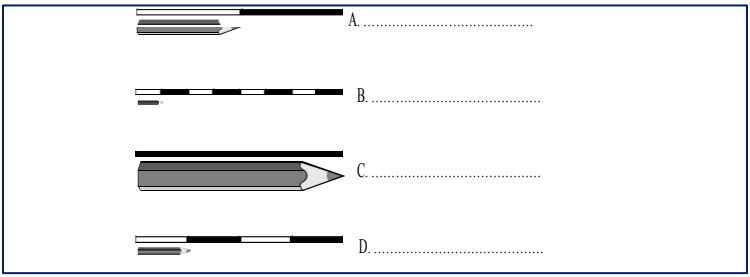
……..…

……..

Przykłady zadań dla uczniów zdolnych:

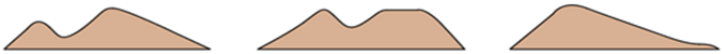
1.Odczytaj na rysunku i wpisz obok rysunku wielkość podziałki liczbowej:

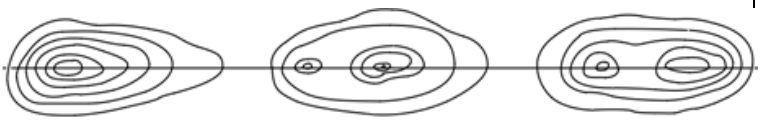
2.

a) Dobierz profil do rysunku poziomicowego:

1……, 2……, 3……

1. 2. 3.

A. **B.** **C.**

b) Który rysunek poziomicowy przedstawia:

kotlinę……., grzbiet……. , dolinę……..?

Podpisz odpowiednimi wartościami poziomice.

A. **B.** **C.**

Bibliografia:

1. Szkurłat Elżbieta, Głowacz Arkadiusz, Adamczewska Maria, Dzięcioł-Kurczoba Barbara (2014). *Praca z uczniem uzdolnionym geograficznie Poradnik dla nauczycieli*. ORE, Warszawa
2. Janiszewska Bożena (2018). *Uczniowie z trudnościami w nauce. Jak z nimi pracować*. [w:] Języki Obce w Szkole nr 04
3. *Szkolenie dla nauczycieli. Planowanie pracy z uczniem mającym problemy z nauką oraz z uczniem zdolnym. Skrypt szkoleniowy* (2014). Studio Rozwojowe, Sejny <http://www.powiat.sejny.pl/asp/pliki/aktualnosci/pkt15_planowanie_pracy_z_uczniem_majacym_problemy.pdf>

Danuta Lech
doradca metodyczny
plastyki i edukacji plastycznej
danutalech@cen.edu.pl

Metody aktywizujące a indywidualizacja na zajęciach plastyki i edukacji plastycznej

Każdy uczeń na lekcjach plastyki gromadzi swój indywidualny bagaż doświadczeń, wiedzy oraz umiejętności. Dlatego nauczyciel plastyki powinien dotrzeć indywidualnie do każdego ucznia. Musi wziąć pod uwagę, jakie doświadczenia w zakresie działań plastycznych miał uczeń w domu rodzinnym lub na poprzednim etapie edukacji, ale też może na zajęciach pozalekcyjnych lub pozaszkolnych. Niektórzy rodzice coraz częściej rozumiejąc potrzebę aktywizowania rozwoju swoich dzieci w sposób intuicyjny, ale też często podbudowany profesjonalnym podejściem, organizują dzieciom możliwość rozwijania zdolności poprzez uczestnictwo w różnorodnych formach aktywności plastycznej. Taka wiedza jest potrzebna nauczycielowi, by stymulować rozwój twórczości plastycznej ucznia, aby zadania na plastyce były atrakcyjne dla każdego dziecka. Nauczyciel dbając o warunki i możliwości do indywidualnej pracy twórczej każdego ucznia, powinien stawiać zróżnicowane wymagania zależne od wielu czynników, jakimi są np. szczególne predyspozycje ucznia, indywidualne wyobrażenia młodego artysty dotyczące realizacji tematu czy też tempo pracy. Uczeń powinien mieć możliwość wyboru zadań plastycznych dotyczących określonego zagadnienia, co daje mu szansę wykonania pracy twórczej zgodnej z predyspozycjami młodego twórcy. Zadania zaproponowane przez nauczyciela mogą być zróżnicowane pod względem trudności, dzięki czemu każdy uczeń może osiągnąć sukces. W ten sposób nauczyciel, zachęcając uczniów do podejmowania trudniejszych i bardziej złożonych zadań twórczych, przyczyni się do rozwoju ich kreatywnych zdolności. Oczywiście, korekty prac uczniów dokonane przez nauczyciela powinny być zróżnicowane i zależne od indywi-

dualnych twórczych predyspozycji ucznia.

Aby realizować zasadę indywidualizacji na plastyce, nauczyciel powinien w swoim warsztacie uwzględniać na przemian szereg metod. Są to m.in. metody podające oparte na słowie, metody eksponujące, oparte na pokazie i oglądzie bogatego materiału ilustracyjnego oraz metody praktyczne, oparte na realizacji zadań plastycznych. **Metody podające** (pogadanka, opowiadanie, opis, rozmowa, anegdota, wyjaśnienie, dyskusja, wskazywanie źródeł uzupełniania wiedzy) służą wprowadzaniu nowych informacji, porządkują wiadomości, rozbudowują zakres pojęć związanych z edukacją plastyczną.

Stosując **metody eksponujące** (oparte na obserwacji – pokaz filmów z ukierunkowaniem, pokaz i omówienie reprodukcji, ekspozycja prac plastycznych, lekcje w galeriach, muzeach oraz pracowniach artystów, pokaz narzędzi i materiałów plastycznych) umożliwiamy uczniom aktywną, indywidualną percepcję poprzez przeżywanie sztuki oraz bezpośredni lub pośredni kontakt z dziełami.

Metody praktyczne (rysowanie, malowanie, rzeźbienie, konstruowanie, eksperymenty plastyczne, konkursy plastyczne, zwłaszcza takie, podczas, których powstają prace konkursowe, ćwiczenia kształcące aktywną percepcję – krzyżówka, rebus itp.), których stosowanie jest najistotniejsze w plastyce, także umożliwia bezpośrednią pracę twórczą.

Metody problemowe uczą samodzielnego rozwiązywania problemów plastycznych i często wykorzystywane są w realizacji projektów edukacyjnych lub eksperymentów w zakresie nowych technik plastycznych, często stosowane są w połączeniu z metodami praktycznymi.

Metody te umiejętnie stosowane można nazwać **aktywizującymi**, wspierającymi proces rozwoju twórczości uczniów. Zwracając uwagę na indywidualizację na plastyce, należy pamiętać, że stymulując zaangażowanie uczniów, nieustannie promujemy samodzielną pracę oraz zachęcamy do oryginalnych rozwiązań twórczych. Specyfika przedmiotu wymaga od nauczyciela takiego wyboru metod, aby kształcenie i wychowanie odbywało się za pośrednictwem wybranej ekspresji twórczej, jak i świadomej percepcji. Błędnie dobrane metody i nadmiar treści mogą powodować zanik twórczej aktywności zamiast uwrażliwiać i pobudzać do twórczości.

Bibliografia:

1. Gloton Robert, Clero Claude (1985). *Twórcza aktywność dziecka. Warszawa, WSiP*
2. Kościelecki Stefan (1977). *Współczesna koncepcja wychowania plastycznego*. Warszawa, PWN
3. Lowenfeld Viktor, Limbert Brittain W. (1977). *Twórczość a rozwój umysłowy dziecka*. Warszawa 1977, PWN
4. Trojanowska Anna (1983). *Dziecko i plastyka. Warszawa*, WSiP

Małgorzata Kulik
doradca metodyczny
wychowania fizycznego
malgorzatakulik@cen.edu.pl

Indywidualizacja w wychowaniu fizycznym

Na indywidualizację w wychowaniu fizycznym należy spojrzeć przez pryzmat obowiązkowych i dodatkowych zajęć edukacyjnych dostosowanych odpowiednio do potrzeb rozwojowych, edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych ucznia.

Prowadząc zajęcia wychowania fizycznego, powinniśmy stwarzać uczniom warunki do różnorodnych sposobów osiągania celów. Uwzględniając metody zdobywania umiejętności i wiedzy, podnoszenia sprawności fizycznej, wprowadzając indywidualizację, musimy zarówno angażować każdego ucznia z osobna, jak i organizować pracę całej klasy.

Indywidualizacja jest przede wszystkim sposobem pracy z każdym uczniem, w tym ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Jest to proces polegający m. in. na odkrywaniu, wzmacnianiu przez nauczyciela uzdolnień ucznia oraz ich rozwijaniu. Jest to również zwrócenie uwagi nauczyciela na uczniów mających trudności w nauce, a zatem dostosowywanie wymagań do ich

możliwości. Istota indywidualizacji polega na uwzględnieniu różnic między uczniami. Zauważanie odrębności przejawia się w praktyce edukacyjnej dostosowywaniem treści, metod, organizacji nauczania i wychowania do indywidualnych potrzeb i możliwości. Nauczyciele wychowania fizycznego wiedzą, iż znaczący wpływ na różnice mają: tempa rozwoju ontogenetycznego, poziomu zdolności motorycznych oraz sprawności fizycznej. Wszystkie te czynniki mają wpływ na umiejętności ruchowe, szybkość reagowania na rozmaite bodźce, tempo pracy umysłowej i ruchowej oraz potrzeby wynikające z zainteresowań, a także osobowości samego ucznia.

O indywidualizacji mówimy, gdy uczniowie np. pojedynczo w tym samym czasie wykonują te same zadania lub nauczyciel, biorąc pod uwagę poziom przyswajania nowych treści przez różnych uczniów, dzieli klasę na kilka grup charakteryzujących się dobrym, średnim i słabym tempem uczenia się. Z określeniem indywidualizacji spotkamy się przy respektowaniu indywidualnego tempa uczenia się, zróżnicowaniu kryteriów kontroli i oceny osiągnięć uczniów. Trudności w prowadzeniu zajęć wychowania fizycznego wynikają z łączenia w jednej klasie dzieci o różnym rozwoju fizycznym oraz różnym poziomie sprawności. Stąd konieczność przemyślenia organizacji lekcji i takiego doboru zadań, aby z zajęć mogły korzystać zarówno dzieci o wysokiej sprawności, jak i mniej sprawne dzieci.

Do ogólnych sposobów indywidualizowania nauczania na lekcjach wychowania fizycznego zaliczamy:

1. Różnicowanie stopnia trudności zadań w zależności od indywidualnych możliwości ucznia oraz od jego kierunkowych zainteresowań.
2. Obniżenie progu wymagań w stosunku do uczniów słabszych oraz zwiększenie progu wymagań w stosunku do uczniów zdolnych.
3. Umiejętne motywowanie uczniów do pracy i kształtowanie w nich pozytywnego nastawienia do wychowania fizycznego.

4. Poznanie sposobu reagowania ucznia na różnorodne bodźce stosowane przez nauczyciela na lekcjach wychowania fizycznego.
5. Mobilizowanie uczniów zdolnych do aktywnego udziału w procesie nauczania i pomagania uczniom słabszym.

Do podstawowych sposobów indywidualizowania zajęć wychowania fizycznego zalicza się:

1. Podział ćwiczących na zastępy o podobnym poziomie sprawnościowym na podstawie przeprowadzonych testów określających sprawność fizyczną.
2. Wprowadzanie na zajęciach ćwiczeń kształtujących z przyborem i w formie zadaniowej. Pozwala to na dostosowanie tempa i ilości powtórzeń do możliwości każdego ucznia. Wybór przyboru należy uzależnić od wieku, zainteresowań i sprawności uczniów.
3. Indywidualizowanie wysiłku uczniów poprzez regulację wysokości, ciężaru używanych przyrządów.
4. Samokontrola i ocenianie poziomu wykonywania ćwiczeń na zajęciach wychowania fizycznego przez samego ucznia.
5. Pozostawienie uczniom do dyspozycji kilkuminutowych fragmentów zajęć na indywidualne doskonalenie umiejętności technicznych, budowanie sprawności fizycznej.
6. Udział w konkursach plastycznych, wiedzy z zakresu wychowania fizycznego, wiedzy olimpijskiej, historii sportu.
7. Systematyczna ocena i kontrola i ucznia. Monitorowanie na bieżąco obecności i przygotowania ucznia do zajęć.

W wychowaniu fizycznym główne sfery oddziaływania to sprawność fizyczna i motoryczna.

Stosowanie zasady indywidualizacji ma wpływ również na rozwój osobowości ucznia. Bardzo ważne jest, aby uczeń był postrzegany przez nauczyciela jako indywidualna jednostka w zespole klasowym. Wychowanie fizyczne to nie tylko dbałość o rozwój fizyczny i motoryczny ale również o intelektualny rozwój ucznia.

Realizując zajęcia wychowania fizycznego, konieczne jest

uwzględnianie indywidualnych możliwości każdego dziecka, zachowania indywidualnego podejścia do ucznia w warunkach pracy zespołowej, współpraca i współdziałanie wszystkich dzieci w grupie. Wszystko to sprzyja uspołecznianiu dzieci, uczeniu się reguł współżycia, wzajemnemu uczeniu się od siebie. To ma również wpływ na kształtowanie postaw fair play oraz świadomego udziału w różnych formach aktywności ruchowej. Przez indywidualizację w wychowaniu fizycznym wdraża się dzieci do samodzielnego działania, myślenia oraz kierowania własną aktywnością, samodzielnego rozwiązywanie problemów, stawiania hipotez i ich weryfikowania. Samodzielność sprzyja budowaniu poczucia własnej wartości i pozytywnej samooceny.

Bibliografia:

1. Czarnocka Marzanna (2016). *12 zasad indywidualizacji pracy z dzieckiem.* https://www.experto24.pl/oswiata/ksztalcenie-i-wychowywanie/12-zasad-indywidualizacji-pracy-z-dzieckiem.html (dostęp: 29.10.2020 r.)
2. Praca zbiorowa (2015). *Indywidualizacja w wychowaniu przedszkolnym i edukacji wczesnoszkolnej.* <https://www.cen.bydgoszcz.pl/images/Pracownie/Indywidualizacja_2015.pdf> (dostęp: 29.10.2020 r.)

Izabela Janocha
doradca metodyczny
edukacji wczesnoszkolnej
izabela.janocha@cen.edu.pl

IPET bez tajemnic

Indywidualny Program Edukacyjno-Terapeutyczny to dokument opracowywany dla konkretnego ucznia, to zapis celów pracy z tym uczniem, kryteriów i procedur ich osiągnięcia opracowanych w oparciu o orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego oraz o rzeczywiste potrzeby oraz możliwości ucznia. Jest dokumentem otwartym, który musi być stale modyfikowany stosownie do potrzeb ucznia w procesie kształcenia.

Zawartość dokumentu regulują akty prawne*: art.127 ust. 3 ustawy Prawo Oświatowe, § 6. Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych, niedostosowanych społecznie i zagrożonych niedostosowaniem społecznym* (Dz. U. 2017 poz. 1578).

IPET opracowuje się do trzydziestego września każdego roku szkolnego, w którym uczeń rozpoczyna naukę od początku roku szkolnego lub w ciągu 30 dni od daty złożenia orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego albo 30 dni przed upływem okresu, na jaki został opracowany poprzedni program. Nie ma konkretnego obowiązującego wszystkich wzoru arkusza IPET-u. Arkusz powinien być skonstruowany według wytycznych tak, aby spełniał swoje zadanie: osiągnięcie założonych celów.

Indywidualny program edukacyjno-terapeutyczny tworzy zespół wszystkich nauczycieli uczących i specjalistów prowadzących zajęcia pozalekcyjne, np. socjoterapeutyczne. Kopię tego dokumentu otrzymują rodzice ucznia, a nauczyciele będą

sięgać do niego w toku swojej pracy z uczniem, minimum dwa razy w roku szkolnym podczas spotkań, w celu przeprowadzenia okresowej analizy postępów ucznia, realizacji założonych w nim celów, uzupełnienia czy modyfikacji.

IPET powinien zawierać następujące elementy:

1) stronę tytułową zawierającą podstawowe dane;
2) wielospecjalistyczną ocenę poziomu funkcjonowania ucznia, na podstawie której opracowano IPET, krótką charakterystykę ucznia z uwzględnieniem jego potrzeb rozwojowych i edukacyjnych w oparciu o orzeczenie i informacje pozyskane od rodziców, nauczycieli i specjalistów, opis niepowodzeń edukacyjnych, trudności, ograniczeń, mocnych stron ucznia;
3) opis dostosowania programu nauczania oraz wymagań edukacyjnych do indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych, informacje o tym, w jaki sposób nauczyciele będą pracować z uczniem na konkretnych zajęciach, opis metod pracy, zasad i sposobu oceniania;
4) opis sposobu realizacji zajęć o charakterze rewalidacyjnym;
5) określenie, na jaki czas, w jakim wymiarze godzin udzielona jest uczniowi pomoc psychologiczno-pedagogiczna;
6) opis działań wspierających rodziców ucznia, współpracy z poradniami, instytucjami działającymi na rzecz rodziny, jej dzieci (konsultacje z psychologiem, współpraca np. z fundacją itp.)
7) wpis dotyczący zajęć rewalidacyjnych oraz zajęć dostosowanych do indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych;
8) krótki opis współpracy nauczycieli i specjalistów z rodzicami dziecka;
9) wykaz zajęć edukacyjnych;
10) listę osób uczestniczących w spotkaniach poświęconych opracowaniu IPET-u z podpisami osób obecnych i datami spotkań.

Jeśli indywidualny program edukacyjno-terapeutyczny będzie rzetelnie opracowany i realizowany przez wszystkich współtworzących go nauczycieli

i specjalistów, stanie się skutecznym narzędziem, dzięki któremu uczeń ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi otrzyma wsparcie w procesie edukacji.

Bibliografia:

Łoskot Małgorzata (2018). *IPET. Mundurek szyty na miarę niepełnosprawnego Jasia*. [w:]„Głos Pedagogiczny", styczeń
Fragment artykułu: <https://www.glospedagogiczny.pl/artykul/ipet-mundurek-szyty-na-miare-niepelnosprawnego-jasia>
(dostęp 29.10.2020)

Z MOICH DOŚWIADCZEŃ

Renata Pietras-Pacynko
doradca metodyczny
wychowania przedszkolnego
renata.pietras@cen.edu.pl

Indywidualizacja i specjalne potrzeby edukacyjne dzieci w wieku przedszkolnym – część II

Planując proces indywidualizacji z dzieckiem w przedszkolu, nauczyciel powinien tak zaplanować swoją pracę, aby osiągnąć zamierzone cele. Celem pracy indywidualizowanej powinna być pomoc tym dzieciom, które nie radzą sobie w edukacji przedszkolnej, ale również indywidualizacja powinna dotyczyć tych dzieci, których możliwości znacznie wyprzedzają inne dzieci, czyli z dziećmi zdolnymi.

W pierwszej części tego artykułu pt. *Indywidualizacja i specjalne potrzeby edukacyjne dzieci w wieku przedszkolnym* publikowanej w *Zeszycie metodycznym nr 2* naszego periodyku *eduFocus*[3], wspomniałam, że praca nauczyciela przyniesie zamierzone efekty, jeśli jest starannie zaplanowana oraz nauczyciel będzie wykorzystywał szereg metod dostosowanych do możliwości rozwojowych dziecka. Podkreślałam, że nie możemy zapominać o stosowaniu wzmocnień, docenianiu wysiłku dziecka, a także szczegółowym obserwowaniu bądź diagnozowaniu osiągnięć przedszkolaka.

Różnicowanie wymagań w zależności od możliwości rozwojowych dziecka powinno odbywać się podczas zajęć oraz w indywidualnej pracy z poszczególnymi dziećmi. W swojej praktyce zawodowej indywidualizację pracy z dziećmi opieram na kształtowaniu, utrwalaniu i doskonaleniu nabytych umiejętności, wyrównywaniu braków czy też likwidowaniu opóźnień. Za-

[3] *EduFocus, Zeszyt metodyczny nr 2,* s. 28

obserwowałam, że indywidualizacja poza możliwością wyrównania szans edukacyjnych, rozwija mocne strony dziecka wpływa pozytywnie na stosunki interpersonalne.

Oto najczęściej występujące deficyty rozwojowe, które podlegają wskazują na potrzebę indywidualizacji pracy nauczyciela przedszkola:

1) zaburzenia rozwoju ruchowego, czyli: niezręczność manualna, niezręczność ruchowa całego ciała, zaburzenia lateralizacji. Przykładowe działania niwelujące te zaburzenie to: malowanie, wycinanie i wyrywanie, rysowanie, lepienie, manipulowanie, stemplowanie. Niwelowanie zaburzeń lateralizacji i niezręczności ruchowej całego ciała opiera się na zabawach i ćwiczeniach motoryki dużej, stosuje się ćwiczenia na ławeczce, zabawy rzutne i skoczne, wybijanie rytmu na bębenku, drewienkach oraz malowanie palcami. Ćwiczenia tego typu rozwijają u dziecka precyzję ruchów, wzrokowo-ruchową koordynację, kształcą uwagę, spostrzegawczość i wyrabiają wytrwałość.
2) Zaburzenia percepcji wzrokowej. Przykładowe działania to: składanie obrazka z części, poszukiwanie różnic między obrazkami, odtwarzanie z pamięci zaobserwowanego układu elementów, mozaiki figurowe, łamigłówki, układanie z patyczków według wzoru, układanie puzzli, przerysowywanie prostych figur i kształtów, wyszukiwanie wybranych elementów na obrazkach, gra w domino itp. Stymulowanie rozwoju percepcji wzrokowej zapewnia dziecku możliwość nabywania tych zdolności, których rozwój warunkuje prawidłową naukę czytania, pisania, liczenia.
3) Zaburzenia percepcji słuchowej. Przykładowe działania to: rozpoznawanie i rozróżnianie dźwięków z otoczenia, odtwarzanie usłyszanego rytmu, struktur dźwiękowych, śpiewanie piosenek, nauka wierszyków, nauka rymowanek, podział zdań na wyrazy i sylaby, wyodrębnianie głosek, układanie rytmów,

wyklaskiwanie sylab itp. Stymulowanie percepcji słuchowej przyczynia się do rozwoju mowy dziecka, rozwija koncentrację i uwagę oraz rozwija stosunki interpersonalne.

Zajęcia zindywidualizowanego procesu nauczania mogą być organizowane w formie zajęć indywidualnych bądź w małych grupach. Do grup przydziela się dzieci o podobnym poziomie rozwoju umysłowego i z podobnymi potrzebami edukacyjnymi. Naturalną formą aktywności dziecka w przedszkolu jest zabawa, dlatego zajęcia z dziećmi przeprowadzamy systematycznie w formie zabawowej, często zmieniając formy aktywności. W taki sam sposób organizujemy również zajęcia z dziećmi zdolnymi, bazujemy na ich potrzebach, zaspokajamy ich ciekawość i zdobywanie wiedzy wykorzystując urozmaicone i atrakcyjne propozycje zajęć. Przygotowujemy różnorodne i kreatywne pomoce.

W naszych grupach przedszkolnych zauważamy również dzieci, które nie lubią robić takich rzeczy, które innym sprawiają satysfakcję: nie chcą jeździć na rowerku, niechętnie grają w piłkę. Te zachowania mogą wskazywać na problemy z integracja sensoryczną. Takie dzieci również mają określone potrzeby edukacyjne. Dzieci te najczęściej cechują się:

a) niezdarnością ruchową, często się potykają i przewracają;
b) mają duże problemy z czynnościami samoobsługowymi: samodzielnym jedzeniem, ubieraniem i rozbieraniem, zapinaniem i rozpinaniem guzików, z sznurowaniem butów;
c) szybko się męczą, są „wiotkie", pokładają się na stole;
d) mają opóźniony rozwój mowy, zaburzoną artykulację;
e) maja problemy żywieniowe, nie chcę próbować nowych potraw, często maja odruchy wymiotne;
f) nie znoszą dotyku, nie lubią dotykać określonych faktur, nie lubią czapek, rękawiczek, szalików, rajstop itp.;
g) przesadnie reagują na ból, wpadają w panikę bądź ignorują poważne uszkodzenia ciała;

h) przejawiają zachowania agresywne, są nadaktywne i impulsywne.

Wszystkie niepokojące objawy powinny być podstawą do wnikliwej obserwacji dziecka i podjęcia pracy zindywidualizowanej mającej na celu usunięcie zaburzeń czy symptomów.

dr Tomasz Skonieczny
doradca metodyczny historii
tomasz.skonieczny@cen.edu.pl

Indywidualizacja pracy z uczniem w systemie klasowo-lekcyjnym w ramach zajęć obowiązkowych z historii w klasie 4

Nauczanie indywidualizujące stanowi zasadę nauczania, czyli normę takiego postępowania dydaktycznego, które w sposób szczególny pozwala realizować program nauczania na różne sposoby, w zależności od tego, jakich dotyczy obszarów procesu nauczania-uczenia się.

Chcąc prawidłowo indywidualizować pracę z dzieckiem o specjalnych potrzebach edukacyjnych, musimy uwzględnić zalecenia poradni psychologiczno-pedagogicznej, jak i rzeczywistość szkolną. Wg aktualnych przepisów każdy uczeń musi być poddany klasyfikacji z nauczanych przedmiotów. Stąd od początku nauczania musimy zastanowić się nad sposobami i kryteriami oceny takiego ucznia. Możemy dostosować wymagania edukacyjne do indywidualnych potrzeb ucznia pod względem formy (tam, gdzie to wystarcza) lub formy i treści (tam, gdzie to konieczne) i wtedy oceniamy ucznia według kryteriów ogólnodostępnych, uwzględniając jednak wkład pracy i wysiłek adekwatny do jego możliwości

oraz faktyczny przyrost umiejętności i wiedzy ucznia. A to oznacza, że absolutnie nie należy odwoływać się do kryterium, jakim jest „uczeń na tle klasy". Nauczyciel chcąc pomóc dziecku, musi rozpocząć swe działania od oceny jego umiejętności na wejściu, poznać możliwości oraz trudności ucznia, wcześniejsze osiągnięcia, zainteresowania, także uzdolnienia. Dlatego tak ważne jest informowanie ucznia o sytuacji oceniania, czyli zapoznanie go z regułami: kiedy, co i jak będzie podlegało ocenie oraz dbanie o to, by oceniać ucznia za to, czego się nauczył, a nie za to, czego jeszcze nie umie; nie pomijać w ocenie żadnych dobrych stron aktywności ocenianego ucznia. Ocena musi zawierać konkretne wskazówki, instrukcje dla dalszej pracy ucznia. Krótko mówiąc: **podstawą oceny powinien być wysiłek i wkład pracy dziecka, a nie tylko efekty jego pracy**. Dlatego ocena powinna być: pozytywna, doceniająca najmniejsze nawet wysiłki czy umiejętności dziecka; jasna i jawna z komentarzem ustnym lub pisemnym do oceny.

Na lekcjach historii ważne jest zachęcanie do pisania własnych historii (opowieści rodziców, dziadków), łatwiej wtedy zrozumieć, że prace historyków to opowieści (ja miałem historię własnego życia, mój kolega też miał, nawet sąsiad, znajomy czy przybysz z zagranicy, ale każdy inną). Wtedy uczeń może zrozumieć, że wszystkie historie są równie ważne, bo choć odmienne, to nie można powiedzieć, że jedna jest prawdziwa, a inna fałszywa lub mniej wartościowa. Jednocześnie pozwala bardzo indywidualnie podejść do otrzymanych tak relacji. Mogą być wykonane w odmiennych technikach, mieć różny poziom narracji. Tematyką takich prac może być odtworzenie historii własnej rodziny, sposobu obchodzenia świąt, wspomnienia o trudnościach dnia codziennego w PRL-u (kolejki, braki towarów, brak wolności, prześladowania), radości dnia codziennego (zakup przedmiotów, pobyt na wczasach, współdziałanie). Dzięki takiej różnorodności tematycznej każdy uczeń może stworzyć swoją opowieść, żaden nie będzie się czuł traktowany inaczej, a mię-

dzy innymi o to chodzi w nauczaniu indywidualizującym. Takie zróżnicowane tematy pozwalają także na realizację nadrzędnych celów edukacji szkolnej: kształcenie kompetencji do zdobywania informacji i rozwiązywania problemów (samodzielnie i w grupie) oraz umiejętności komunikowania się i współpracy. Poznawanie rzeczywistości, i to w wymiarze wyłącznie faktograficznym, nawet na lekcjach historii traktowane musi być na drugim miejscu. W dodatku prace koncentrujące się tylko na niewielkim wycinku historii rodziny mogą być traktowane z pełną powagą i jako celujące. Co prawda, ważnym zagadnieniem w klasie IV jest orientacja czasowa i przestrzenna. Musimy jednak uwzględnić możliwości percepcyjne uczniów dziewięcioletnich. Zalecałbym realizację zagadnień związanych z obliczaniem czasu po dwóch miesiącach nauki, kiedy czwartoklasiści poznają (i mam nadzieję polubią) lekcje historii, a jednocześnie będą już widziały praktyczną możliwość zastosowania tego typu obliczeń. Pozwalają na to zapisy *Podstawy programowej kształcenia ogólnego*: cyt. *Nauczyciel powinien tak wykorzystywać materiał, aby historię Polski przedstawiać przez cykl trafiających do wyobraźni ucznia „obrazów", przedstawiających bohaterów narodowych, którzy podejmują konkretne działania przynoszące doniosłe rezultaty*". W kontekście tego sformułowania tradycyjna realizacja tematu po temacie (kolejno dziejów postaci historycznych przez cały rok szkolny) jest niewłaściwa. W klasie 4. szkoły podstawowej celem edukacji historycznej jest poznawanie losów własnej rodziny, jak i poznanie sylwetek wybitnych polskich postaci historycznych, co nie oznacza, że uczeń musi poznawać wszystkie fakty z ich życia. W tym obszarze edukacyjnym nauczyciel ma duże możliwości indywidualizacji nauczania. Wystarczy, że uczniowie o specyficznych potrzebach edukacyjnych, wymagających wolniejszego tempa nauki będą wiedzieli, że wielu Polaków w dawnych czasach kochało ojczyznę i dla niej, a nie dla własnych korzyści podejmowali określone działania, które były tak ważne, że nawet po tylu la-

tach się o nich mówi. Inni uczniowie mogą szukać podobieństw między postaciami (np. zwycięski wódz, ceniony na świecie naukowiec, polityk dbający o Polskę. A tylko uczniowie o ponadprzeciętnych potrzebach edukacyjnych (wybitnie zdolni) mogą zgłębiać szczegółowiej dzieje tych postaci.

Aby osiągnąć przyjęte cele, konieczne jest prowadzenie lekcji na kilku poziomach nauczania, (np. na trzech). Doskonale nadaje się do tego praca uczniów w grupach. W tym samym czasie uczniowie o specyficznych potrzebach edukacyjnych pracują niezależnie od innych grup we własnym tempie i na miarę swoich możliwości. Nauczyciel ustala skład grup, przydziela im zadania i koordynuje pracę. Jest to trudna forma dla prowadzącego, gdyż nauczyciel nie jest w stanie przez cały czas panować nad przebiegiem pracy wszystkich uczniów. Jego zadanie sprowadza się do roli doradcy. W zajęciach realizowanych tą metodą trzeba się liczyć z prowadzeniem rozmów między członkami grupy oraz swobodniejszym zachowaniem uczniów. W zależności od tematu lekcji, rodzaju rozwiązywanych zadań i indywidualnych możliwości uczniów grupy stworzone przez nauczyciela różnić się mogą liczebnością oraz składem.

Można tworzyć grupy o zróżnicowanych uzdolnieniach i poziomie wiadomości. Wtedy możliwe jest wykorzystanie umiejętności uczniów zdolniejszych wyjaśniania niezrozumiałych zagadnień kolegom, którzy potrzebują dodatkowych wyjaśnień. Na początku tak prowadzonych zajęć uczniowie ze specyficznymi potrzebami bywają bierni, często tylko przysłuchują się wypowiedziom swoich kolegów w zespole, stopniowo rozpoczynają własną aktywności wykorzystują swój potencjał. Wszyscy uczniowie nabierają wiary we własne możliwości, często w ten sposób mogą uzupełnić brakujące wiadomości. Z kolei utworzenie grup z zespołami jednorodnymi, tzn. gdy grupę tworzą uczniowie o zbliżonym poziomie wiedzy i podobnych kompetencjach z danego przedmiotu, pozwala nauczycielowi na zróżnicowanie zadań stawianych przed poszczególnymi grupami, dobór

stopnia trudności tych zadań, aby jak najlepiej były one dopasowane do możliwości uczniów wchodzących w skład danego zespołu. Jest to szczególnie użyteczna technika w wypadku lekcji o charakterze ćwiczeniowym oraz powtórzeniowych lekcji.

W klasie czwartej, w której historię realizuje się na jednej lekcji tygodniowo, ważne jest stosowanie metod polisensorycznych, czyli wielozmysłowego uczenia się (poprzez prezentacje multimedialne, programy komputerowe, modele, makiety, multimedialne gry dydaktyczne, łamigłówki, krzyżówki) oraz metod interaktywnych (burza mózgów, mapa mentalna, plakat, folder, praca konstrukcyjna itp.). Nie jest to możliwe przy tradycyjnym nauczaniu. Stąd tak ważna jest selekcja materiału, który uczniowie mają się poznać.

Na zakończenie jeszcze raz podkreślę, że celem nauczania historii w klasie czwartej nie jest wtłoczenie uczniom do głowy faktografii, lecz ukazanie dzieciom wzorców właściwego postępowania, a przede wszystkim zachęcenie, do pogłębiania swej wiedzy historycznej w klasach od piątej do ósmej.

Bibliografia:

1. Niepokólczycka-Gac Jagna (2018). *Uczeń z SPE – praca z uczniami ze specjalnymi*. Oficyna MM, Poznań
2. Plewka Czesław, Taraszkiewicz Małgorzata (2010). *Uczymy się uczyć*. „Pedagogium" Wydawnictwo OR TWP w Szczecinie
3. Sterna Danuta (2006). *Ocenianie kształtujące w praktyce*. Warszawa, Wydawnictwo CEO,
4. Tanajewska Alicja, Napraw, Renata, Stawska Jadwiga (2014). *Praca z uczniami ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Poradnik dla nauczycieli*, Wydawca Difin, Warszawa
5. Taraszkiewicz Małgorzata (2001). *Jak uczyć jeszcze lepiej*. Wydawca Arka, Poznań

Anna Kimak-Cysewska
doradca metodyczny
biologii
annacysewska@cen.edu.pl

Praca z uczniem zdolnym jako przykład indywidualizacji w nauczaniu przyrody

Indywidualizacja procesu dydaktycznego stanowi istotny element pracy nauczyciela. Konstruując ogólne i operacyjne cele dla poszczególnych zajęć, nauczyciel powinien mieć na uwadze nie tylko zamierzone osiągnięcia uczniów, ale również ich możliwości i potrzeby wynikające ze stopnia rozwoju. Szczególną uwagę należy zwrócić na uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. W tej grupie uczniów mieszczą się dzieci, które:

a) posiadają orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego,
b) mają trudności w realizacji wymagań programowych, wynikające ze specyfiki ich funkcjonowania poznawczo-percepcyjnego (niższe niż przeciętne możliwości intelektualne, a także dysleksja, dysgrafia, dysortografia, dyskalkulia),
c) są przewlekle chore,
d) są obarczone ograniczeniami środowiskowymi (dzieci emigrantów, dzieci z rodzin niewydolnych wychowawczo),
e) wykazują szczególne predyspozycje oraz uzdolnienia.

Dostosowanie przez nauczyciela metod pracy i wymagań kierowanych do grup uczniów sprzyja osiąganiu przez nich sukcesów w szkole. Jest to niezwykle motywujące do podejmowania kolejnych wyzwań i większego zaangażowania w proces uczenia się. Tym samym wydatnie wpływa na rozwój osobisty dziecka oraz wybór ścieżki dalszego kształcenia.

W niniejszym opracowaniu skupię się na uczniu szczególnie zdolnym i zaproponuję kilka rozwiązań metodycznych przydatnych w pracy z takim uczniem na zajęciach przyrody w podstawowej szkole.

Lekcje przyrody w klasie czwartej szkoły podstawowej stanowią stosunkowo wczesny etap eduka-

cji. Trudno oczekiwać od dziecka w tym wieku dużej samodzielności w podejmowaniu działań badawczych czy poszukiwaniu źródeł wiedzy. Jednak niewątpliwie uczeń o ponadprzeciętnych zdolnościach przyrodniczych już w klasach I-III wyraźnie daje się poznać uważnemu i zaangażowanemu nauczycielowi. Zadaje mnóstwo pytań, znacznie wybiega tokiem myślenia poza tematykę lekcji, często nawiązuje do własnych obserwacji różnych organizmów i zjawisk przyrodniczych, chce się podzielić swoim doświadczeniem np. w hodowli jakiegoś zwierzęcia w domu. Taki uczeń może się nudzić podczas zajęć, gdy inne dzieci pracują jeszcze nad zadaniami w wersji standardowej. Dlatego bywa, że rozprasza innych, zadając pytania lub szukając na nie odpowiedzi. Nauczyciel powinien być przygotowany na taką ewentualność, zaplanować dla niego dodatkowe zadania do wykonania. Można wykorzystać publikacje wykraczające treścią poza podręcznik, strony internetowe o charakterze edukacyjnym lub specjalnie opracowane karty pracy. Poniżej znajdują się przykłady zadań z przyrody w klasie czwartej, w wersji podstawowej oraz w wersji dla ucznia szczególnie uzdolnionego.

Temat zajęć	**Zadania w wersji podstawowej**	**Zadania w wersji dla ucznia zdolnego**	**Uwagi**
Co to jest plan?	Praca domowa: Narysuj w zeszycie plan biurka lub stołu, przy którym w domu odrabiasz lekcje. Zastosuj skalę 1:10	Praca domowa: Narysuj plan swojego pokoju. Dobierz skalę w taki sposób, aby plan zmieścił się na kartce w zeszycie. Na planie umieść elementy wyposażenia, jak biurko, regał na książki, krzesło itp.	
Jak zmienia się przyroda w ciągu roku?	Praca na lekcji (faza podsumowująca): Zapisz w zeszycie swoją datę urodzin. Określ, w jakiej porze roku się urodziłeś/łaś. Korzystając z podręcznika,	Praca na lekcji (faza podsumowująca): Zapisz w zeszycie swoją datę urodzin. Określ, w jakiej porze roku się urodziłeś/łaś. Wykorzystaj smartfon	Zamiast smartfona uczeń może korzystać z tabletu.

Temat zajęć	**Zadania w wersji podstawowej**	**Zadania w wersji dla ucznia zdolnego**	**Uwagi**
	napisz krótko, jakie zmiany zachodzą wtedy w przyrodzie.	z dostępem do Internetu i odpowiedz na pytanie, jaka wtedy jest pora roku w Polsce oraz na sawannie w Afryce. Krótko je opisz.	
Poznajemy zależności pokarmowe między organizmami	Praca na lekcji (faza realizacji): Jaki organizm nazywamy pasożytem? Podaj dwa przykłady.	Praca na lekcji (faza realizacji): Jaki organizm nazywamy pasożytem? Podaj kilka przykładów. Wyjaśnij, dlaczego pasożyt z reguły jest mniejszy od żywiciela oraz rzadko doprowadza do jego śmierci.	W razie potrzeby nauczyciel naprowadza ucznia na właściwy tok rozumowania
Choroby zakaźne i walka z nimi.	Przygotowanie do lekcji: Porozmawiaj z rodzicami i dowiedz się, na jakie choroby zakaźne chorowałeś dotychczas. Jakie były ich objawy i sposób leczenia?	Przygotowanie do lekcji: Poszukaj poza podręcznikiem i przygotuj krótkie wiadomości na temat: a) Co to są antybiotyki i do czego służą? b) Jak działają szczepionki? c) Jak uchronić się przed zakażeniem tasiemcem uzbrojonym, nieuzbrojonym i glistą ludzką?	Nauczyciel wskazuje przykładowe źródła informacji
Trawienie i wchłanianie pokarmu	Przygotowanie do lekcji: Przeczytaj tekst w podręczniku i przedstaw graficznie, np. w postaci plakatu, grupy składników pokarmowych. Pracę można wykonać w zespołach 2-3-osobowych	Przygotowanie do lekcji: Przeczytaj tekst w podręczniku, zapoznaj się z charakterystyką grup składników pokarmowych. Przygotuj zgodnie z otrzymaną instrukcją pokaz wykrywania skrobi	Nauczyciel wcześniej przekazuje uczniowi instrukcję do doświadczenia, aby mógł on w domu lub w szkole po lekcjach

Temat zajęć	**Zadania w wersji podstawowej**	**Zadania w wersji dla ucznia zdolnego**	**Uwagi**
		oraz tłuszczu w wybranych produktach spożywczych.	przećwiczyć pokaz
Układ nerwowy kontroluje pracę organizmu. Układ nerwowy i narządy zmysłów	---------- ----------	Przygotowanie do lekcji: Razem z kolegą lub koleżanką z klasy przygotuj pokaz doświadczenia pt. Czy zmysł węchu wpływa na odczuwanie smaku?	Instrukcja z podręcznika „Tajemnice przyrody" Wyd. Nowa Era, str.92 lub przygotowana przez nauczyciela
Życie w lesie Las ma budowę warstwową	Przygotowanie do lekcji: Zapoznaj się z tekstem w podręczniku i wypisz po 5 przykładów organizmów zamieszkujących poszczególne warstwy lasu.	Przygotowanie do lekcji: Zapoznaj się w podręczniku do przyrody z przykładami organizmów zamieszkujących poszczególne warstwy lasu. Następnie wyszukaj w innych źródłach przykłady mieszkańców lasów na innych kontynentach.	Nauczyciel wskazuje uczniowi, gdzie ma szukać informacji i jakie lasy ma brać pod uwagę, np. lasy w dorzeczu Amazonki, tajga euroazjatycka

Poza poszerzeniem tematyki podczas zajęć lekcyjnych, do ucznia wybitnie uzdolnionego adresowane mogą być również zajęcia indywidualne w ramach specjalnie opracowanego programu lub zajęcia kół zainteresowań. Zajęcia indywidualne służą przede wszystkim rozwijaniu już ujawnionych zainteresowań. Dobieramy wtedy treści do potrzeb oraz umiejętności dziecka. Mogą to być wskazane przez nauczyciela obserwacje przyrodnicze lub doświadczenia wykonywane samodzielnie w domu. Należy pamiętać, że instrukcje do takich zadań muszą wykorzystywać słownictwo zrozumiałe dla ucznia klasy czwartej. Ponadto przygotowanie przyrządów i materiałów niezbędnych do wykonania doświadczeń nie powinno nastręczać trudności

dziecku ani jego rodzicom. Uczeń klasy czwartej szkoły podstawowej nie musi posługiwać się sprzętem laboratoryjnym, chociaż może się powoli zapoznawać z wyposażeniem pracowni biologicznej, chemicznej czy fizycznej. Każda samodzielna praca dziecka powinna być omówiona przez nauczyciela przed wykonaniem i po jej realizacji. W pracy indywidualnej z uczniem zdolnym podążamy za dzieckiem, staramy się zachęcać je do stawiania pytań oraz poszukiwania odpowiedzi. Stopniowo wprowadzamy je w świat nauki.

Zajęcia koła zainteresowań są przeznaczone dla wszystkich chętnych uczniów, nie tylko wybitnie uzdolnionych. Dlatego planujemy i realizujemy je w taki sposób, by każde zainteresowane przyrodą dziecko wyniosło z nich zysk intelektualny i/lub emocjonalny. Poziom trudności zadań musi być dostosowany do możliwości całej grupy. Uczeń szczególnie uzdolniony może pełnić podczas takich zajęć na przykład rolę asystenta nauczyciela. Może pomagać pozostałym uczestnikom w realizacji zadań, np. w przygotowaniu mikroskopu do obserwacji. Może zaprezentować przebieg jakiejś czynności, np. pokazać, jak wykonuje się preparat mikroskopowy. Można mu zlecić wcześniejsze przygotowanie informacji niezbędnych do realizacji zadania. Zawsze jednak należy pamiętać, żeby umiejętnie nim pokierować, wesprzeć jego działania, gdyż z racji wieku, może napotkać na różne problemy, choćby ze zrozumieniem języka naukowego.

Podsumowując, praca z uczniem zdolnym jest dla nauczyciela wyzwaniem. Wymaga większego, niż zwykle, zaangażowania w przygotowanie zajęć, a bywa, że również poszerzania własnej wiedzy i umiejętności. Jednak przynosi wiele satysfakcji. Uczeń uzdolniony w zakresie nauk przyrodniczych w klasie czwartej szkoły podstawowej jeszcze nie wygrywa olimpiad przedmiotowych. Jednak właśnie wtedy kształtuje się jego osobowość badacza. Ukierunkowuje się jego ciekawość naukowa, tak przecież ważna w dalszej edukacji.

Dlatego nie do przecenienia jest rola nauczyciela na tym wczesnym etapie nauki i poznawania świata. Przyroda jest przedmiotem o wielu obliczach. Mieszczą się w niej elementy biologii, geografii, a także chemii i fizyki. Być może nasz dzisiejszy zdolny uczeń zostanie kiedyś lekarzem,

fizykiem kwantowym, odkrywcą szczepionek lub badaczem ginących gatunków. Jeszcze tego nie wiemy. Dlatego warto zaangażować się w jego rozwój, pokazać mnogość dróg, które przed nim stoją, towarzysząc mu przez ten krótki czas nauki.

Bibliografia:

Grygier Urszula, Jancarz-Łanczkowska Beata, Piotrowski Krzysztof T. (2013). *Jak odkrywać i rozwijać uzdolnienia przyrodnicze uczniów w szkole podstawowej, gimnazjum i szkole ponadgimnazjalnej*. Warszawa, ORE

Magdalena Mazurska
doradca metodyczny
geografii
magdalenamazurska@cen.edu.pl

Indywidualizacja pracy na lekcji geografii

Na lekcjach coraz trudniej jest nam nauczycielom zainteresować uczniów tematem, a skupienie ich uwagi na prezentacji wydaje się wręcz niemożliwe. W dobie atakujących zewsząd bodźców nasi uczniowie nie potrafią skupić swojej uwagi na mniej atrakcyjnych formach przekazu. Czynnikiem decydującym o podtrzymaniu uwagi naszych uczniów jest stopień atrakcyjności bodźca. Nie jest łatwo na równie długi czas skupić uwagę wszystkich uczniów jednocześnie. Poza świetnym przygotowaniem merytorycznym lekcji należy pamiętać o różnorodności percepcji naszych uczniów. Wszystko to skłania nas do szeroko rozumianej indywidualizacji zajęć, by nasi uczniowie mogli jak najwięcej skorzystać i zapamiętać z nowo przedstawianych treści.

„Indywidualizacja w nauczaniu to uwzględnienie w systemie dydaktyczno-wychowawczym różnic rozwoju poszczególnych uczniów oraz dostosowanie tre-

ści, metod i organizacji działań pedagogicznych do tych różnic" [Okoń, 1998]

W tym artykule przedstawiam lekcję, która pozwoli naszym uczniom odkryć i poznać metody prezentacji zjawisk na mapach. Dzięki pracy indywidualnej przy wykorzystaniu zadań oraz aplikacji Comica uczniowie w ciekawy sposób poznają treści, które chcemy im przekazać podczas tych zajęć.

Materiały dodatkowe do zajęć można znaleźć na stronie http://cen.edu.pl/ w zakładce *Doradztwo metodyczne – Geografia* (szkoły ponadpodstawowe), materiały metodyczne.

Temat:

Metody prezentowania informacji na mapach

Cele kształcenia

Wiedza

Uczeń:

1. opisuje różne metody przedstawiania rzeźby terenu na mapach
2. charakteryzuje i podaje przykłady jakościowych metod prezentacji zjawisk na mapach
3. stosuje wybrane metody kartograficzne do prezentacji ilościowych i jakościowych cech środowiska geograficznego
4. wyjaśnia różnicę między kartogramem a kartodiagramem
5. wyjaśnia, na czym polega metoda interpolacji polowej
6. dobiera właściwą metodę do zaprezentowania danego zjawiska na mapie
7. podaje przykłady praktycznego zastosowania GIS

Umiejętności i stosowanie wiedzy w praktyce

Uczeń:

1. korzysta z planów, map, fotografii, rysunków, danych statystycznych, tekstów źródłowych oraz technologii informacyjno-

komunikacyjnych w celu zdobywania, przetwarzania i prezentowania informacji geograficznych
2. interpretuje mapy różnych treści
3. podejmuje konstruktywną współpracę i rozwija umiejętności komunikowania się z innymi
4. sprawnie posługuje się nowoczesnymi technologiami informacyjno-komunikacyjnymi (kompetencje kluczowe)
5. samodzielnie dociera do informacji, dokonuje ich selekcji, syntezy (kompetencje kluczowe)

Czas trwania zajęć: 90 minut
Metody pracy: aktywne, gra dydaktyczna, ćwiczenia przedmiotowe, prezentacja, programowe – praca z telefonem
Formy pracy: indywidualna, w grupach
Środki dydaktyczne: projektor multimedialny, tablica interaktywna, atlas, krzyżówki, alfabet morsa, telefon komórkowy, aplikacja „Comica"

Przebieg lekcji

Faza wstępna:

a) Część organizacyjna: sprawdzamy obecność i zapisujemy temat lekcji na tablicy.
b) Podajemy i wyjaśniamy uczniom cel lekcji.
c) Wzbudzamy zainteresowanie obszarem tematycznym uczniów poprzez wprowadzenie do tematu.

Faza realizacyjna:

Wyjaśniamy uczniom zadanie polegające na rozwiązaniu krzyżówek i zaszyfrowanej alfabetem morsa informacji. Rozwiązaniem każdej krzyżówki oraz zaszyfrowanej informacji jest inna metoda prezentacji zjawisk na mapie. W zależności od liczebności klasy dzielimy uczniów na grupy dwu- lub trzyosobowe oraz rozdajemy zadania.

Uczniowie w wyznaczonym czasie (10 min) i przy pomocy dostępnych materiałów rozwiązują zadania. Po rozwiązaniu zadania zbieramy poprawne rozwiązania od uczniów i zapisujemy je na tablicy interaktywnej. Kolejnym etapem lekcji jest wyszukanie przez uczniów w atlasie map, na których prezentowane są różne metody przedstawiania zjawisk w celu wykonania zdjęć. Zdjęcia wykorzystywane są do wykonania plakatu w aplikacji „Comica".

Fot.1. zdjęcie aplikacji w sklepie Google Play (Źródło: własne)

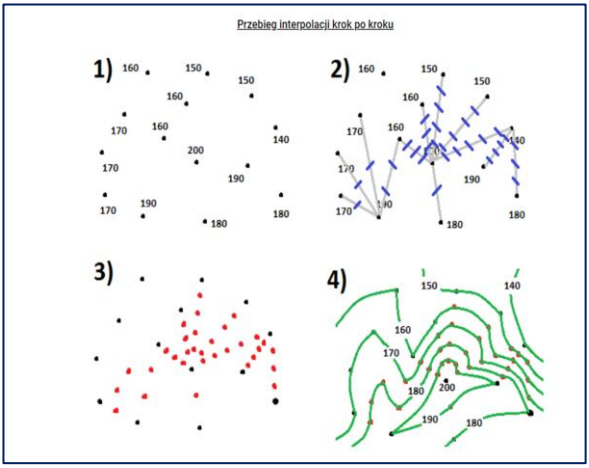
Uczniowie w wyznaczonym czasie (np. 20 min) wykonują za pomocą aplikacji plakaty przedstawiające metody prezentacji zjawisk na mapach. Po wykonaniu plakatów uczniowie przesyłają je nauczycielowi do oceny poprawności i kreatywności na podany przez niego adres. Przykłady realizacji załączone do artykułu.

Faza podsumowująca:

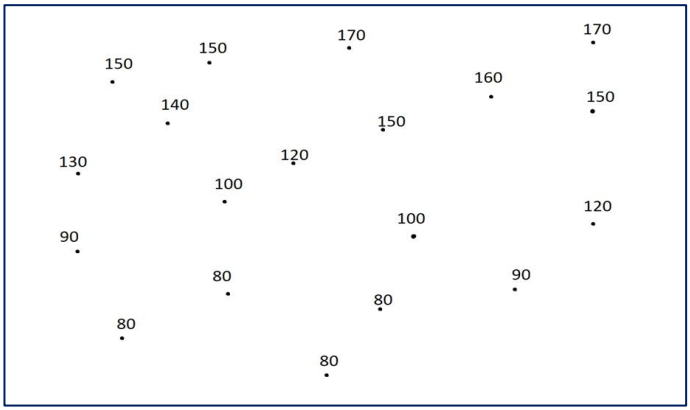
Podsumowujemy wszystkie treści realizowane na lekcji poprzez luźną rozmowę, prezentację już wykonanych prac, prezentację multimedialną lub materiału ze strony:

a) https://epodreczniki.pl/a/w-jaki-sposob-przedstawic-na-mapie-zjawiska-i-obiekty-geograficzne/DagdVi7lj
b) http://geografia24.pl/metody-prezentacji-zjawisk-na-mapach/

Ostatni element lekcji to zadanie pracy domowej.
Polecenie: Dokonaj interpolacji fragmentu terenu wg wzoru:

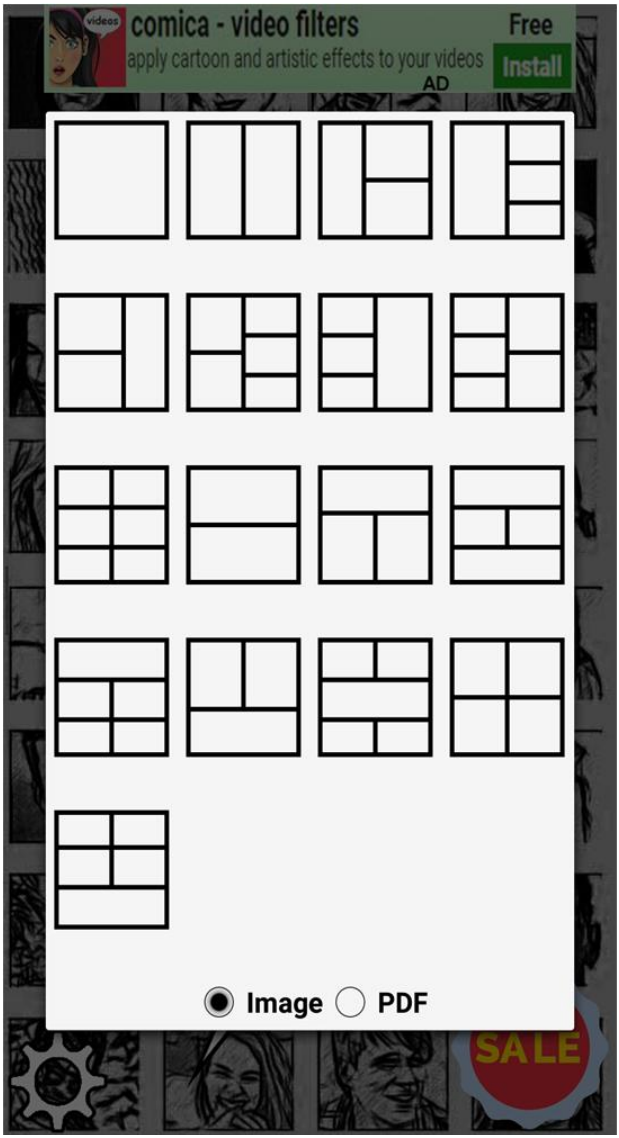

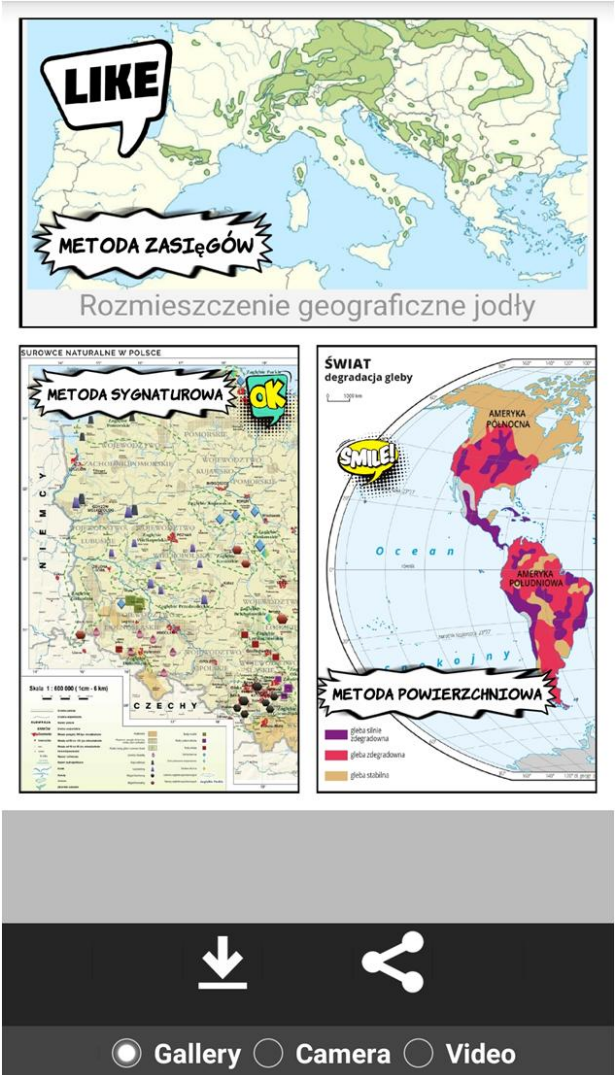
Rys.1. Przebieg interpolacji krok po kroku
Źródło:
http://geografia24.pl/metody-prezentacji-zjawisk-na-mapach/

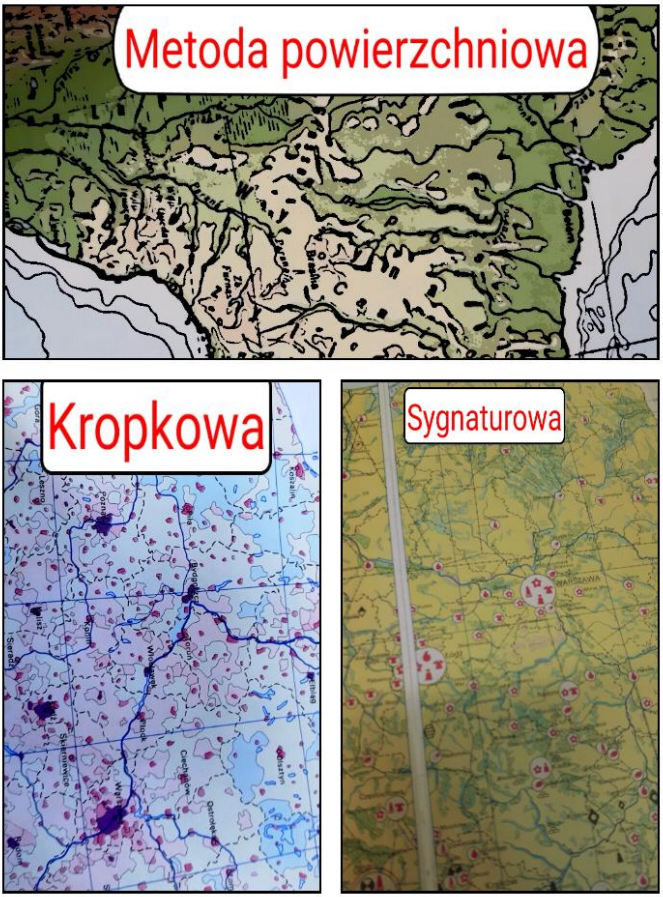
Zrzuty ekranu w aplikacji *Comica*

comica - video filters
Free
apply cartoon and artistic effects to your videos
Install
AD
Image
PDF
SALE

LIKE
METODA ZASIęGÓW
Rozmieszczenie geograficzne jodły
SUROWCE NATURALNE W POLSCE
METODA SYGNATUROWA
ok
NIEMCY
CZECHY
ŚWIAT
degradacja gleby
AMERYKA PÓŁNOCNA
SMILE!
Ocean
AMERYKA POŁUDNIOWA
kajny
METODA POWIERZCHNIOWA
gleba silnie zdegradowana
gleba zdegradowana
gleba stabilna
Gallery
Camera
Video

Przykłady plakatów
przygotowanych przez uczniów w aplikacji *Comica*

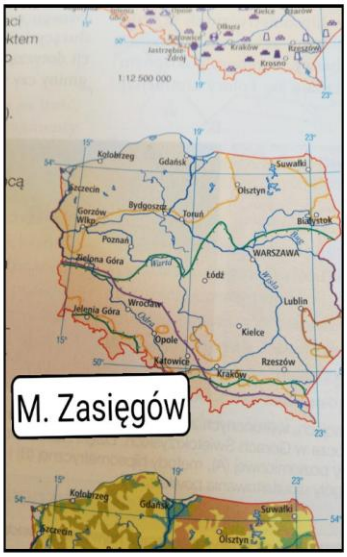

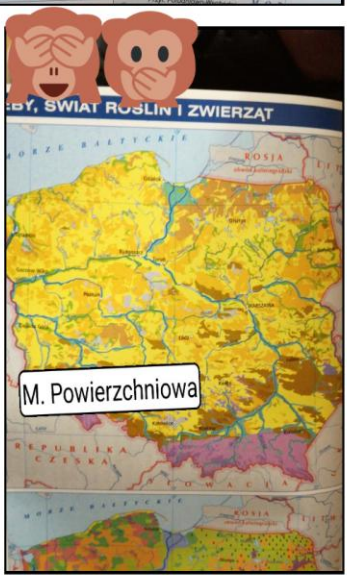

do obrazowania
wiska za pomocą
atur. Przedstawiają
ych nie można
gdyż są zbyt małe.
iejsce występo-
k lub obiektów;
etryczne, litery
ce rzeczywisty
obiektów; często
atury w postaci
z danym obiektem
tenisowe jako
ch);
ska i obiekty
Metoda sygnaturowa
Surowce energetyczne
węgiel kamienny
węgiel brunatny
ropa naftowa
gaz ziemny
Surowce chemiczne
sól kamienna
Surowce metaliczne
rudy miedzi
rudy cynku i ołowiu
Surowce skalne
kamienie budowlane i drogowe
wapienie
surowce ilaste i kruszywa
1:12 500 000

Metoda zasięgów
1:12 500 000

Metoda powierzchniowa
1:12 500 000

M. Sygnaturowa

M. Zasięgów

M. Powierzchniowa

Dariusz Piekarz
doradca metodyczny
informatyki
dariusz.piekarz@cen.edu.pl

Indywidualizacja w nauczaniu informatyki

W świetle nowej podstawy programowej zadaniem szkoły jest między innymi realizowanie programu nauczania skoncentrowanego na dziecku, na jego indywidualnym tempie rozwoju i możliwościach uczenia się. Każdy nauczyciel mający nawet niewielkie doświadczenie zawodowe zauważy zapewne konieczność dostosowania celów nauczania, tempa pracy oraz konieczność różnicowania treści nauczania. Konieczność dostosowania wymagań edukacyjnych wynikać może wprost z opinii poradni psychologiczno-pedagogicznej. Z innej strony indywidualizacja procesu dydaktycznego podyktowana jest często faktem obecności w zespole klasowym uczniów o ponadprzeciętnych uzdolnieniach, którzy oczekują od nauczyciela zadań o wyższym poziomie trudności.

*

Praca z uczniem uzdolnionym informatycznie

Informatyka jest dziedziną nauki, która w sposób naturalny budzi szczególne zainteresowania wśród młodych osób. Uczniowie, którzy znacznie lepiej radzą sobie z zagadnieniami omawianymi przez nas na typowych zajęciach lekcyjnych, wymagać będą zapewne przygotowania dodatkowych zadań o wyższym stopniu trudności. Jest to tylko jeden z modeli pracy z uczniem zdolnym. Drugi model to praca metodą projektu indywidualnego lub grupowego. Uczeń lub grupa uczniów realizuje otrzymane od nas zadanie w sposób indywidualny, zwykle przez kilka lekcji.
Możliwość wykonania przez uczniów dodatkowych, rozszerzonych zadań jest stosunkowo łatwa do realizacji w wypadku zagadnień związanych z programowaniem. W wypadku pracy z aplikacjami pakietu Office do-

datkowe zadania mogą dotyczyć zagadnień związanych z zaawansowanymi funkcjami lub automatyzacją działań w tych aplikacjach za pomocą wbudowanych języków programowania. Możliwość wykonania przez uzdolnionych uczniów zadań wykorzystujących zaawansowane narzędzia programu graficznego istnieje również, gdy realizowane są zagadnienia związane z komputerową grafiką.

Planując indywidualizację zajęć z uczniem, pamiętać należy o tym, że zakres wiedzy ucznia z informatyki może mieć charakter wybiórczy. O ile w młodszych klasach wiedza jest często typowo pamięciowa i obejmuje szeroki zakres, w starszych klasach może być bardziej ukierunkowana. W praktyce zdarzają się uczniowie świetnie radzący sobie z systemami operacyjnymi, nie do końca jednak potrafiący programować. Wprawdzie znali podstawy programowania, jednak braki z zakresu matematyki nie pozwalały im na rozwiązywanie zadań konkursowych z algorytmiki, gdy najpierw opracować należało matematyczne rozwiązanie problemu, a w kolejnym etapie program komputerowy.

Dobrym rozwiązaniem w wypadku pracy z uczniami uzdolnionymi informatycznie są koła zainteresowań. Podczas tego typu zajęć możemy skupić się wyłącznie na zagadnieniach rozszerzających wiedzę i umiejętności uczniów. Pamiętajmy, że w zajęciach koła informatycznego mogą uczestniczyć również uczniowie, u których obserwujemy jedynie chęć do podejmowania dodatkowych wyzwań czy choćby pomysłowość. Ich udział może być nieoceniony w grupowym poszukiwaniu rozwiązań zadań.

Nauczanie informatyki w zespole klasowym

Typowym przypadkiem jest istnienie w szkole zespołów klasowych o różnym stopniu przyswajania wiedzy i umiejętności. Indywidualizacja będzie w tym wypadku polegała na właściwym doborze metod i form pracy w zależności od oddziału klasowego, z którym mamy zajęcia. W szkołach ponadpodstawowych zachodzi też często konieczność dostosowania zadań i ćwiczeń do specjalności każdego oddziału.

W większości wypadków nie będzie zapewne problemu z przeprowadzeniem zajęć według standardowego układu: przypomnienie omówionych wcześniej treści, podanie nowego materiału i samodzielna praca uczniów. W mojej praktyce zdarzają się jednak zespoły klasowe, którym nowe zagadnienia muszą być podawane w małych ilościach, z bieżącym, dokładnym wyjaśnianiem tego, co jest prezentowane. Samodzielna praca uczniów odbywa się w trakcie omawiania zagadnień. Oczywiście, druga sytuacja jest mniej komfortowa dla nauczyciela. Wymaga bieżącej kontroli tego, czy uczniowie prawidłowo realizują zadanie.

Analizując możliwość indywidualizacji zajęć w odniesieniu do charakteru zespołu klasowego, z którym pracujemy, istotnym staje się również sposób oceny wiedzy i umiejętności uczniów. W praktyce szkolnej zdarzają się oddziały, dla których indywidualne sprawdziany przy komputerze nie stanowią problemu. Są jednak również takie oddziały, w których korzystniejszą zarówno dla ucznia, jak i nauczyciela formą sprawdzenia wiedzy i umiejętności będzie test wyboru oraz indywidualna rozmowa nauczyciela z uczniem na temat opracowanego zadania.

Praca z uczniem o specjalnych potrzebach edukacyjnych

W wypadku uczniów o specjalnych potrzebach edukacyjnych indywidualizacja procesu dydaktycznego polegała będzie przede wszystkim na takim doborze form i metod pracy, aby możliwe było nabycie niezbędnej wiedzy i umiejętności przy uwzględnieniu dysfunkcji ucznia. Odbywać się to może poprzez omawianie niewielkich partii materiału i pozostawianie dłuższego czasu na jego utrwalenie. Polecenia powinny być podawane w prostszej formie. Podczas omawiania zagadnień dobrze jest odwoływać się do konkretnych przykładów. W czasie zajęć stosować należy wolniejsze tempo pracy.

Indywidualizacja w nauczaniu zdalnym

Indywidualizacja jest szczególnie istotnym problemem w trakcie nauczania zdalnego informatyki.

Zajęcia zdalne nie pozwalają na bieżąco śledzić problemów, z którymi spotykają się uczniowie. W klasie możemy po prostu podejść i pomóc. W wypadku lekcji zdalnej pozostaje nam indywidualny czat z uczniem. Kolejny problem stanowi różnorodność urządzeń i oprogramowania wykorzystywanego przez uczniów. Nauczyciel często zmuszony jest do opracowania zadań możliwych do realizacji na różnych platformach sprzętowych oraz w oparciu o różne programy narzędziowe.

Agnieszka Wilczyńska
doradca metodyczny z muzyki
oraz edukacji muzycznej
agnieszkawilczynska@cen.edu.pl

Indywidualizacja procesu kształcenia podczas zajęć umuzykalniających na przykładzie pracy nad pieśnią *Piechota*

Indywidualizacja procesu kształcenia muzycznego powinna uwzględniać przede wszystkim poziom indywidualnych zdolności kierunkowych ucznia oraz jego zainteresowań. W następnej kolejności nauczyciel musi wziąć pod uwagę różnice wynikające z ogólnego poziomu inteligencji, możliwości twórczych ucznia oraz jego stylu poznawczego. Uczniowie różnią się między sobą nie tylko zasobem wiedzy i poziomem umiejętności, ale także przebiegiem procesów poznawczych. Najbardziej interesujące z nich to procesy elementarne takie jak: uwaga, percepcja czy pamięć. W procesie uczenia się znaczące będą prawidłowo rozwinięte analizatory: wzrokowy, słuchowy i kinestetyczno-ruchowy. Podczas nauki gry na instrumencie wzajemne korelacje między tymi analizatorami warunkują osiągnięcie sukcesu.
Organizując przebieg lekcji, należy uwzględnić wiele czyn-

ników, które wpływają na komfort pracy uczniów. Jednym z nich jest zapewnienie każdemu uczniowi instrumentu do pracy. W szkole, w której pracuję, jest pracownia muzyczna wyposażona w trzydzieści sztuk dzwonków chromatycznych, więc uczniowie nie muszą przynosić własnego instrumentu. W aktualnej[4] sytuacji zajęcia odbywają się w różnych klasach, kiedy więc na lekcji mam realizować grę na dzwonkach, uczniowie muszą przynieść dla siebie instrument z pracowni muzycznej, który następnie wymaga dezynfekcji. Jest to pewne utrudnienie organizacyjne, czynność ta zabiera nieco czasu z limitu lekcji, jednak nie przekreśla możliwości nauki gry na instrumencie. Uczniowie na każde zajęcia przynoszą również własny flet. Bardziej komfortowa dla uczniów byłaby praca w mniejszych grupach, ponieważ byłoby wtedy ciszej. Niestety, nie jest to możliwe. Żeby uczniowie mogli siebie usłyszeć, stosuję grę w grupach i podgrupach, a także indywidualną grę.

*

Przejdę teraz do prezentacji konkretnego przykładu zindywidualizowanej pracy nad pieśnią *Piechota.* Zadanie to można realizować w różnych klasach, ponieważ kluczowym nie jest tu wiek uczniów a poziom rozwoju pewnych umiejętności czy analizatorów. Na każdych zajęciach umuzykalniających staram się łączyć kilka rodzajów aktywności muzycznej uczniów, nie tylko dlatego, że wpływa na atrakcyjność lekcji. Ma to także pozytywny wpływ na opanowanie planowanych umiejętności.

Jeżeli moim celem jest nauka gry melodii *Piechota* na dzwonkach chromatycznych, nie osiągnę tego bez osłuchania się uczniów z melodią. Najlepiej wyjść od nauki śpiewu tej pieśni i zaplanować sobie na to dwie lekcje muzyki. Podczas pracy nad pieśnią uwrażliwiam uczniów na kierunek linii melodycznej oraz rytm, co będzie bardzo przydatne przy nauce gry. Zasadne również jest ćwiczenie koordynacji słuchowo-ruchowej, co można uczynić podczas

[4] nie dotyczy okresu obowiązkowej nauki zdalnej

następujących ćwiczeń:

a) śpiewanie piosenki z równoczesnym wystukiwaniem pulsu przy użyciu dwóch pałeczek od dzwonków;
b) śpiewanie piosenki z równoczesnym wystukiwaniem rytmu;
c) połączenie śpiewania, wystukiwania rytmu z ruchem (marszem) jako ćwiczenie rozwijające złożone koordynacje. To ćwiczenie jest też dobrym sposobem na zmianę sposobu aktywności na lekcji.

Aktywność ruchowa ma również korzystny wpływ na poziom skupienia podczas nauki gry na instrumencie. Natomiast proste ćwiczenie z użyciem pałeczek jest zarazem ćwiczeniem wstępnym do gry na dzwonkach.

Na kolejnej lekcji, przechodząc do nauki gry na instrumencie, trzeba zadbać o czytelny zapis utworu, który ułatwi jego czytanie i opanowanie. Staram się nie łączyć na jednej lekcji gry na instrumencie z odczytywaniem zapisu nutowego. Najczęściej robię to na poprzedniej lekcji lub zadaję jako pracę domową. Zwłaszcza w klasach I-III nie analizuję zapisu nutowego, a skupiam się jedynie na zapisie literowym (drukowanymi literami, tak samo jak na dzwonkach). W zapisie konieczny jest podział na mniejsze fragmenty, które uczniowie mogą objąć wzrokiem, a także zapamiętać. W zapisie stosujemy przerwy, a także dzielimy zapis muzyczny na linijki, zgodne z wersami tekstu. Pracując nad pieśnią *Piechota* naukę gry rozpoczynam zawsze od refrenu, który jest mniej skomplikowany. Poniżej podaję zapis w tonacji d-moll, która jest najłatwiejsza do nauki gry:

D E F G A A
B D2 A A
G F E F G A
F E D
(całość powtarzamy dwukrotnie)

Właściwe podzielenie nauki na etapy umożliwi wszystkim uczniom opanowanie melodii także z uwzględnieniem indywidualnych zdolności i możliwości.

Zawsze zaczynam od grania "na sucho" bez dźwięków, kiedy uczniowie tylko dotykają płytek palcem, bez użycia pałeczek. Jest to ćwiczenie na usprawnienie

bardzo istotnej koordynacji wzrokowo-ruchowej. Nauczyciel czyta litery z pierwszego fragmentu, a uczniowie odszukują je i wskazują na dzwonkach. Ważne jest, żeby nauczyciel czytając, zachowywał właściwy rytm, wtedy uczniowie również starają się zachować właściwy rytm podczas wskazywania odpowiednich płytek. Nauczyciel może również podawać litery, śpiewając właściwą melodię.

Kolejne zadanie polega na samodzielnym odczytaniu przez uczniów fragmentu zapisu z tablicy bądź z zeszytu, a następnie wskazaniu odpowiedniej płytki. Podczas indywidualnej pracy ucznia nauczyciel chodząc po klasie, obserwuje, czy uczniowie wskazują dźwięki w odpowiedniej oktawie, pomaga odszukać np. dźwięk *b*, który jest wyróżniony czarną płytką.

Kolejny etap nauki polega na powtórzeniu powyższych ćwiczeń z użyciem pałeczek. W klasach młodszych dopiero w tym momencie uczniowie otrzymują pałeczki, co sprawia, że w klasie jest mniej niepotrzebnego hałasu. I znów powtarza się procedura: uczeń powtarza fragment po nauczycielu, a nauczyciel gra na dzwonkach, mówiąc litery (lub gra na pianinie, które jest głośniejsze). Podczas indywidualnych prób gry ucznia nauczyciel, chodząc po sali, pomaga niektórym z nich: wskazuje odpowie-dnie płytki oraz gra fragmenty melodii. Uczniowie wykonują fragmenty w grupach (np. rzędami, ławkami, z podziałem na chłopcy i dziewczynki), także indywidualnie. Po takim fragmentarycznym opanowaniu refrenu melodii dobrze jest ogarnąć całość melodii, zwłaszcza że wg niektórych uczniów właśnie taki przebieg opanowywania gry jest łatwiejszy. Oto kilka sposobów:

a) dzielę uczniów na cztery grupy i każda gra swój fragment melodii, zamieniam później grupy i role;
b) dobieram uczniów wg umiejętności i zdolności: fragment drugi i trzeci przydzielam uczniom, którzy są bardziej sprawni w grze, natomiast fragmenty pierwszy i czwarty grają uczniowie o mniejszych predyspozycjach;

c) gramy utwór z równoczesnym akompaniamentem z płyty CD.

Stosuję ten sposób gry nie tylko jako utrwalenie opanowanego utworu, ale również na etapie nauki, żeby uczniowie mogli poszczególne fragmenty melodii umiejscowić w całości utworu. Zadanie to również ćwiczy koncentrację, ponieważ trzeba zagrać we właściwym momencie. *Uwaga!* Podkład muzyczny (akompaniament) koniecznie musi mieć tę samą tonację!

Sposoby gry:

a) po pierwszej zwrotce uczniowie grają tylko pierwszy fragment, po drugiej zwrotce grają tylko czwarty fragment. Można to oczywiście połączyć ze śpiewaniem zwrotki;
b) granie poszczególnych fragmentów z podziałem na grupy, np. chłopcy grają tylko pierwszy i trzeci fragment, a drugi oraz czwarty fragment grają tylko dziewczynki;
c) każdy uczeń gra tyle, ile potrafi, np. pierwszy i drugi fragment, a na pozostałe fragmenty ma pauzę.

Stosowanie różnych sposobów gry daje możliwość każdemu uczniowi odnaleźć się w zbiorowym muzykowaniu. Dobranie fragmentu melodii do możliwości uczna, pozwoli każdemu osiągnąć sukces na lekcji. Podczas gry z akompaniamentem z CD w zależności od swoich możliwości uczniowie:

a) łączą dwie formy aktywności: grają i śpiewają;
b) śpiewają i grają fragmenty naprzemiennie;
c) śpiewają, a grają tylko łatwe fragmenty (np. pierwszy lub czwarty fragment).

A co z uczniami uzdolnionymi muzycznie? Dla nich przewidziane są na lekcji specjalne role do spełnienia. To właśnie oni wybierani są do zagrania całości lub fragmentów trudniejszych melodii, ponieważ szybciej ją opanowali. Zdolniejsi uczniowie są "ekspertami" i pomagają słabszym uczniom, np. wskazują płytki w czasie gry, podpowiadają litery, grają fragmenty. Robią to, co nauczyciel. Za taką aktywność na lekcji dodatkowo wynagradzam uczniów w postaci plusa do jego indywidualnej oceny. Nagrody wpływają mobilizująco na innych uczniów,

ponieważ każdy chce pełnić rolę eksperta. A oni są naprawdę pomocni. Nauczyciel, który w zależności od potrzeb grupy, ma wielu uczniów, do których trzeba podejść, doceni rolę uczniów „ekspertów". Inne zadania dla uzdolnionych uczniów:

a) nauczenie się zwrotki pieśni (jest to praca na szóstkę);
b) nauczenie się refrenu pieśni na flecie (układ dźwięków jest dość prosty, trzeba tylko uczniom pokazać chwyt *b* czy *d2*;
c) samodzielne opanowanie innej pieśni patriotycznej lub innego dowolnego utworu, z zachowaniem etapów pracy i sposobów nauki pokazanych na lekcji.

Zawsze podaję moim uczniom repertuar dodatkowy oraz wskazuję strony internetowe, na których mogą znaleźć porady oraz propozycje do samodzielnej pracy. Jako podsumowanie lekcji można wykonać pieśń w dwóch grupach, wtedy jedna tylko śpiewa, a druga tylko gra melodię. Ocena postępów ucznia również podlega indywidualizacji. Ważny jest oczywiście efekt końcowy i za taki oceniam uczniów uzdolnionych muzycznie, jednocześnie wskazując im, co jeszcze mogą udoskonalić. W przypadku mniej uzdolnionych instrumentalnie uczniów najważniejsza jest sama ich aktywność muzyczna oraz wysiłek włożony w pokonanie trudności. Dla wielu uczniów bezbłędne wykonanie utworu bez pomocy nauczyciela bywa czasem nieosiągalne. Dlatego tak ważne jest docenianie aktywności uczniów na umuzykalniających zajęciach.

*

Zadbanie o rozwój muzyczny uczniów wpłynie na rozwój zdolności ogólnych, a także spowoduje "transfer poznawczy umiejętności" ze sfery muzyki do pozostałych dziedzin.

Maciej Wiktorowski
doradca metodyczny
kształcenia zawodowego
maciejwiktorowski@cen.edu.pl

Indywidualizacja, czyli znam potrzeby i umiejętności uczniów

Indywidualizacja pracy z uczniem nie jest zjawiskiem nowym, a tym bardziej nie jest wymysłem dzisiejszych czasów. Nie chciałbym tu sięgać głęboko do historii nauki, opisując metody Sokratesa, których głównym celem było to, aby uczniowie sami dochodzili do wiedzy, a nauczyciel wytyczał jedynie drogę i udzielał wskazówek niezbędnych do osiągnięcia celu. Choć to piękny przykład przedstawiający dobór odpowiednich metod do indywidualnych umiejętności i potrzeb uczniów, ja chciałbym raczej podzielić się własnymi doświadczeniami i spostrzeżeniami dotyczącymi indywidualizacji pracy z uczniami, którą staram się stosować w codziennej pracy na lekcjach teoretycznej i praktycznej nauki zawodu.

Czy znam swoich uczniów? Takie pytanie zadaję sobie zawsze, wchodząc na pierwsze spotkanie po wakacjach do nowo utworzonej pierwszej klasy. Nadmienię, że są to klasy pierwsze szkoły ponadpodstawowej. Po zamknięciu drzwi spoglądam na twarze i oczy uczniów, próbując wyczytać ich nastroje i nastawienie do pracy, która będzie trwać przez kilka lat. Kilka bardzo ważnych lat w ich życiu, które przeniosą ich do dorosłego życia. Tysiące zewnętrznych bodźców, barwnych, atrakcyjnych, przyjemnych, a z drugiej strony szkoła, przewidywalne lekcje i nastrój, który towarzyszył im przez osiem lat szkoły podstawowej. Wiem, że mam tylko kilka minut i tylko kilka zdań, którymi mogę ich zaskoczyć, wzbudzić w nich ciekawość i budować zaufanie.

Doświadczenie podpowiada mi, że wśród uczniów odnajdę i tych, którzy są zmotywowani do pracy, świadomi potrzeby posiadania wiedzy i umiejętności, ale

również i takich, którzy są w klasie przypadkiem, nie mając pojęcia, do jakiej szkoły trafili. Pełen przekrój osobowości, potrzeb i zdolności.

Czy można już w tych kilku pierwszych zdaniach skierowanych do nowych uczniów zastosować elementy indywidualizacji? Oczywiście, że nie, chyba że przed klasą stanie nauczyciel autentyczny, z pasją, otwarty na uczniów, który swoją osobowością potrafi wzbudzić zainteresowanie i ciekawość ucznia.

Zupełnie inaczej wygląda sytuacja w codziennej pracy. W wirze zadań bardzo łatwo można „zgubić" ucznia, jeżeli w porę nauczyciel nie zorientuje się, że gromadzą się zaległości. Wielokrotnie o nieopanowanym materiale dowiadujemy się za późno – dopiero po analizie wyników sprawdzianów czy prac klasowych. Nie trzeba nikogo przekonywać, że w takiej sytuacji niewłaściwie wykorzystaliśmy czas przeznaczony na dany zakres materiału. Dlaczego nie zrobić sprawdzianu dopiero po tym, jak już mamy pewność, że wszyscy uczniowie opanowali planowany materiał? Ktoś powie: nierealne, utopia. Pewnie ma rację, zważywszy na to, że mamy do zrealizowania treści wynikające z obszernej podstawy programowej i ograniczony czas na ich realizację.

W tym momencie dochodzimy do sedna sprawy – konieczności wykorzystania metod i narzędzi dostosowanych do zdolności, potrzeb i możliwości każdego ucznia.

Ciekawość, zabawa, rywalizacja, chęć dopasowania się do danej grupy bądź dobre samopoczucie pracujących samodzielnie uczniów, prowadzenie innych za rękę, metoda małych kroków, wyobraźnia, fantazja, sprawdzenie siebie, zwrócenie na kogoś uwagi, rozwijanie i dzielenie się swoimi pasjami i zainteresowaniami, wrażliwość, empatia, cierpliwość. Jest wiele sposobów dotarcia do ucznia.

Ważną rolę w tworzeniu atmosfery wzajemnej współpracy odgrywają również emocje wnoszone przez ucznia do klasy. Stan psychiczny, który jest wynikiem dnia codziennego, może być motorem jak również wielką blokadą, nie tylko do nauki, ale

w ogóle do codziennego aktywnego funkcjonowania.

Po pierwsze: nie szkodzić. Hasło, które ma zastosowanie w bardzo wielu dziedzinach, ma i zastosowanie w edukacji. Próba walki z uczniami i udowadnianie im, że niczego nie potrafią, nie jest najlepszą metodą, aby zmotywować uczniów do pracy. A już najbardziej skrajnym i nieodpowiedzialnym zachowaniem nauczyciela jest doprowadzenie do sytuacji, w której uczeń boi się wejść na lekcję, gdy nie opanował realizowanego materiału.

Uczeń nie będzie współpracował, gdy nie zapewnimy mu na lekcji komfortu psychicznego. W takiej sytuacji indywidualizacja w ogóle nie ma sensu, ponieważ nigdy nie odkryjemy umiejętności i potrzeb indywidualnych ucznia.

Zdobycie zaufania ucznia, przekonanie go, że jego błędy nie spotkają się z krytyką, lecz tylko z chęcią ich wyeliminowania, stanowi podstawowy warunek budowania klimatu pełnej współpracy nauczyciela i ucznia.

Z moje codziennej pracy wynika, że w procesie indywidualizacji nauczania najlepiej sprawdzają się metody aktywne, takie jak praca w grupie z narzuconymi rolami oraz metoda projektu, które umożliwiają uczniom wykorzystanie swoich umiejętności, pasji i zainteresowań nierzadko wychodzących poza tematykę poruszaną na lekcji z danego przedmiotu.

Odgrywane role w pracy z podziałem na grupy pozwalają uczniom wykorzystać swoje wrodzone umiejętności, a podejmowane przez nich działania są zgodne z ich osobowością. Podczas pracy w takiej formy istnieje ryzyko, że pojawi się w grupie uczeń, który nic nie będzie robił. Unikniemy tego, jeżeli każda osoba z grupy otrzyma konkretne zadanie do wykonania narzucone przez nauczyciela. Narzucona rola nie może być przypadkowa, lecz musi być wynikiem wcześniejszego poznania ucznia i musi odpowiadać jego umiejętnościom i zdolnościom. Dzięki temu uczeń będzie chętniej podejmował wyzwania stawiane przez jego nauczyciela.

Kolejną dobrą metodą, która pozwoli na ukazanie prawdziwej natury ucznia jest metoda projektu. Projekt edukacyjny jest znany i bardzo lubiany przez uczniów,

a będzie jeszcze bardziej akceptowany, jeżeli umożliwimy uczniowi korzystanie ze swoich pasji. Ktoś powie: „jak się ma na przykład umiejętność robienia ciemnego pieczeniowego sosu (nauczanego akurat na zajęciach) do akrobacji wykonywanej na deskorolce, które są akurat pasją ucznia?". Już odpowiadam: - To kwestia celu, jaki umieścimy pośrednio w założeniach projektu edukacyjnego, który w tym konkretnym przypadku mógł brzmieć „Nauka samoprezentacji" – jakże potrzebna umiejętność, chociażby na rozmowie kwalifikacyjnej. Sami wiemy, że otrzymanie pracy nie zawsze łączy się z posiadanymi umiejętnościami, a za to bardzo ważne jest pierwsze wrażenie i umiejętność skutecznego „sprzedania" swojej osoby. Analizując rynek pracy, a szczególnie umiejętności, jakich oczekują od swoich przyszłych pracowników przedsiębiorcy, zauważamy, że rynek pracy w większym stopniu potrzebuje sprytnego, kreatywnego i otwartego pracownika niż osoby, która nie potrafi współpracować w grupie. Oczywiście, nie uogólniam, bo znajdziemy zawody takie, w których ceni się umiejętność wielogodzinnej, indywidualnej pracy.

Chcę podkreślić, jak bardzo ważny jest „spryt" pomysłowość nauczyciela i działanie niekonwencjonalne, a jednocześnie uświadomić potrzebę unikania powtarzalności, przewidywalności i stereotypowego działania. Uczeń chętniej przyjdzie na lekcję i będzie w niej aktywnie uczestniczył, gdy nauczyciel będzie potrafił zaskakiwać, a dzięki temu ciekawość poznawcza ucznia będzie stale rosła. Oczywiście, nie chodzi o to, aby na każdej lekcji uczeń otrzymywał tego rodzaje zachęcające bodźce, ale o to, aby pojawiały się one w momencie, gdy nauczyciel zauważy wśród uczniów spadek motywacji do pracy.

Nie ma jednej drogi, aby zmotywować każdego ucznia do pracy. Ważne, aby nauczyciel chciał pokazać uczniom różne drogi osiągania celu, a co ważniejsze – pokazywał im metody pracy, które pozwolą opanować umiejętność samodzielnego uczenia się i przyswajanie nowych umiejętności teraz, jak i w nauce przez całe życie.

Niżej przedstawiam fragment scenariusza zajęć wykorzystujących strategię indywidualizacji pracy na lekcjach przedmiotów zawodowych.

Fragment scenariusza zajęć

Temat: Wpływ zmienności obciążenia na wartość prądu w obwodach jedno- i dwuoczkowych.

Metoda: zajęcia praktyczne – ćwiczenia laboratoryjne.

Forma: praca w grupach z wyznaczonymi rolami.

Uczniowie pracują w trzyosobowych grupach. Każdy uczeń otrzymuje konkretne zadanie do wykonania.

Lider – przydziela i nadzoruje wykonywanie pracy, dobiera narzędzia pomiarowe i czuwa nad tempem realizacji ćwiczenia.

Montażysta – na podstawie schematu ideowego buduje stanowisko pomiarowe, modyfikuje oraz zmienia parametry elementów elektrycznych podczas pomiarów.

Protokolant – odczytuje wyniki pomiarów i zapisuje je w odpowiednich tabelach pomiarowych.

Po wykonaniu ćwiczenia lider opracowuje sprawozdanie z wykonanych pomiarów, w którym umieszcza: obliczenia parametrów uzyskiwanych podczas pomiarów pośrednich, wykresy i charakterystyki badanych zależności oraz opracowuje wnioski i spostrzeżenia na podstawie analizy uzyskanych wyników. Umieszcza również informację o przebiegu ćwiczenia, słabych i mocnych stronach współpracy i ewentualne wnioski do dalszej pracy w grupie.

Przydział ról na każdych zajęciach ulega zmianie, aby wszyscy uczniowie mieli możliwość przećwiczenia różnych podejść do praktycznych działań zawodowych. Uczeń sam może zauważyć, w jakiej roli czuje się najlepiej i jaka forma pracy najbardziej mu odpowiada. Dostrzega również umiejętności, nad którymi należy się jeszcze pochylić.

Samodzielne odkrywanie swoich słabych i mocnych stron to jedna z dziedzin indywidualizacji pracy z uczniem.

WARTO SPRÓBOWAĆ

dr inż. Małgorzata Kwiatkowska
doradca metodyczny
przedmiotów zawodowych
malgorzatakwiatkowska@cen.edu.pl

Ocenianie kształtujące jako element indywidualizacji na zajęciach praktycznych z przygotowania zawodowego

Planując i realizując proces dydaktyczny nauczyciel powinien stosować obowiązujące zasady kształcenia stanowiące normy postępowania dydaktycznego i ukierunkowujące aktywność uczniów w ten sposób, aby osiągane były zamierzone przez nauczyciela cele kształcenia i jednocześnie respektowana podmiotowość każdego ucznia. Każdy z naszych podopiecznych jest inny. Różnią się dojrzałością emocjonalną, społeczną, intelektualną, mają zróżnicowane temperamenty, poziomy motywacji do nauki. Dlatego też, aby dotrzeć do każdego z nich, nie można posługiwać się z góry narzuconymi schematami postępowania. Ocenianie kształtujące daje nauczycielowi narzędzia do indywidualizacji procesu dydaktycznego. Po pierwsze uczniowie na początku lekcji uczniowie zapoznają się z celami danej lekcji oraz kryteriami sukcesu, czyli dowiadują się, po co uczą się danego zagadnienia oraz czego konkretnie mają się nauczyć (co będzie sprawdzał nauczyciel). Po drugie w ocenianiu kształtującym istotna jest ocena dokonywana przez pozostałych uczniów w grupie lub w klasie, które to oceny są następnie weryfikowane przez nauczyciela. Dzięki takiemu postępowaniu uczeń ma możliwość dokonania samooceny swojej pracy, korzystając z uwag kolegów i nauczyciela. Kolejny element oceniania kształtującego to informacja zwrotna dokonywana przez na-

uczyciela, w której nauczyciel docenia dobre elementy pracy ucznia, odnotowuje co uczeń powinien poprawić i w jaki sposób ma to zrobić.

Nauczyciel przeprowadza instruktarz odnośnie poprawnego wykonania ćwiczeń. Zwraca szczególną uwagę na te elementy, które będą podlegały ocenie (omawia, w jaki sposób poprawnie wykonać ćwiczenie, aby uniknąć ewentualnych błędów w wykonaniu ćwiczeń praktycznych).

Następnie uczniowie wykonują ćwiczenia w grupach dwuosobowych w określonym przez nauczyciela czasie.

Po zakończonych ćwiczeniach następuje ocena potraw sporządzonych przez uczniów. Odbywa się ona dwuetapowo. W pierwszym etapie nauczyciel prosi, aby wszystkie zespoły wystawiły swoje dania na wspólnym stole, a następnie poszczególne talerze są oceniane przez uczniów według kryteriów podanych w tabeli.

Numer talerza	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**
Elementy podlegające ocenie / kryteria					
Rezultat 1. Kopytka					
Wszystkie kopytka mają jednakową wielkość i sposób formowania					
Kopytka nie rozpadają się					
Kopytka nie są przesolone ani jałowe w smaku					
Kopytka nie są surowe, twarde ani rozgotowane					
Kopytka nie są posklejane ze sobą					
Podsumowanie					

Numer talerza	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**
Elementy podlegające ocenie / kryteria					
rezultatu 1.					
Rezultat 2. Sos pieczarkowy					
Sos ma jednorodną konsystencję, nie zawiera grudek					
Sos nie jest ani za rzadki, ani za gęsty					
Sos jest doprawiony do smaku, nie jest przesolony ani zbyt pieprzny					
Podsumowanie rezultatu 2					

Niżej przedstawiam scenariusz lekcji z przedmiotu *Pracownia przygotowania i wydawania dań* w ramach kwalifikacji HGT.02 zawierający elementy oceniania kształtującego.

Temat:
Ciasta zarabiane na stolnicy – sporządzanie ciasta ziemniaczanego

Receptura do wykonania ćwiczenia:

Kopytka

Normatyw surowcowy na 2 porcje:

ziemniaki 400 g; mąka pszenna 104 g; mąka ziemniaczana 10 g; sól do maku; jaja 1/2 sztuki (M);

SPOSÓB WYKONANIA

Ziemniaki ugotować, ostudzić, zmielić. Sporządzić ciasto ziemniaczane z podanych składników. Z ciasta formować wałek, a następnie odcinać kopytka. Ugotować.

Sos pieczarkowy

Normatyw surowcowy na 2 porcje:

pieczarki 100 g; cebula 30 g; mąka pszenna 14 g; śmietanka 50 g; masło 20 g; sól, pieprz do smaku; koperek ½ pęczka

SPOSÓB WYKONANIA

Pieczarki i cebule zeszklić na maśle, dodać 300 ml wywaru z duszenia zrazów, poddusić , zagęścić sos, dodać śmietankę, doprawić, dodać pokrojony koperek**.**

Cele lekcji:

1. Potrafisz sporządzić ciasto ziemniaczane.

2. Potrafisz uformować kopytka z ciasta ziemniaczanego.

3. Potrafisz sporządzić sos pieczarkowy.

Kryteria sukcesu dla ucznia (NaCoBeZu):

1. Potrafię sporządzić kopytka zbliżonej wielkości.

2. Sporządzone przeze mnie kopytka nie będą za twarde ani nie będą się rozpadać.

3. Potrafię sporządzić sos pieczarkowy o jednorodnej konsystencji i odpowiedniej gęstości (nie za rzadki, nie za gęsty).

Aleksandra Stępień
doradca metodyczny
języka polskiego
aleksandrastepien@cen.edu.pl

Indywidualizacja? Personalizacja? A może różnicowanie?

Hasło „indywidualizacja" kojarzy się nauczycielom źle. Kojarzy się bowiem z dodatkową pracą, brakiem kompetencji w dziedzinie pedagogiki specjalnej oraz psychologii, a także swoistą stygmatyzacją uczniów o specjalnych potrzebach edukacyjnych. Warto zatem o indywidualizacji rozmawiać i zastanowić się nad sposobami jej oswojenia. Być może sposobem na zmianę myślenia o indywidualizacji będzie zmiana retoryki, która umożliwi inne postrzeganie tego trudnego tematu.

Indywidualizacja nauczania zakłada stworzenie takiego środowiska uczenia, aby uczeń o specjalnych potrzebach mógł pracować w oparciu o indywidualny plan edukacyjny. U podstaw indywidualizacji leży konieczność poznania ucznia w kontekście jego specjalnych potrzeb, ale także potencjału, który należy rozwijać, dostosowując w tym celu narzędzia i metody pracy.

Cyt.

„W pedagogice indywidualizacja (po angielsku: *individualized instruction*) oznacza dostosowanie oddziaływań dydaktycznych i wychowawczych do indywidualnych cech ucznia w celu zbliżenia jego osiągnięć edukacyjnych do indywidualnego maksimum".[5]

W cytowanym wyżej raporcie pt. *Perspektywy indywidualizacji kształcenia* można przeczytać, że idea indywidualizacji zakłada konkretny cel, który polega na wzroście osiągnięć edukacyjnych.

[5] K. Konarzewski, (2011), *Perspektywy indywidualizacji kształcenia. Raport o stanie badań,* http://eduentuzjasci.pl/images/stories/raporty/ibe-perspektywy-indywidualizacji-nauczania.kkonarzewski.raport.pdf [dostęp 2020.10.13]

I choć idea ta przyświeca całemu procesowi dydaktycznemu, odnosi się do wszystkich uczniów, w praktyce o indywidualizacji mówimy wyłącznie w kontekście uczniów słabszych oraz wybitnych, czyli tych, którzy z różnych powodów w szkole radzą sobie słabiej lub znacznie lepiej niż większość. Ta refleksja szybko prowadzi do konstatacji, że głównym efektem procesów indywidualizujących staje się ugruntowanie istnienia przeciętnej większości, która radzi sobie mniej więcej tak samo średnio. Paradoksalnie indywidualizacja przyczynia się do wykluczenia jednostek z ujednoliconej grupy.

Cyt.

„Czym bowiem jest osławiona indywidualizacja nauczania, od dziesięcioleci obecna w szerokim nurcie edukacyjnego dyskursu – od filozoficznych rozważań do ministerialnych zaleceń? Jest, najogólniej rzecz ujmując, takim sposobem ukształtowania procesu nauczania/uczenia się, który bezpośrednio wynika z potrzeb edukacyjnych (uwarunkowanych psychologicznie, społecznie, zdrowotnie i wszelako) każdego ucznia. Dwa ostatnie słowa są dla praktyki indywidualizacji absolutnie kluczowe – każdy uczeń ma prawo, by oddziaływania szkoły respektowały jego indywidualność, osobowość – by były dostosowane do jego specyficznych oczekiwań".[6]

Kluczowe w powyższych rozważaniach wydaje się sformułowanie, że każdy uczeń (również ten "przeciętny") powinien mieć nade wszystko prawo do ustalenia, a następnie wspierania realizacji maksimum jego potencjału i możliwości. Jeśli spojrzymy krytycznie na współczesne społeczeństwo, dostrzeżemy, że wiele jego chorób wynika z lęku przed innością oraz z braku zaufania jednostki do własnego poczucia odrębności. W dużej mierze winny jest system kształcenia, który zakłada, że wszyscy realizują ten sam materiał w ten sam sposób i tymi samymi metodami. Przy założeniu jednak, że indywidualizacja kształcenia w celu osiągnięcia tego samego

[6] W. Bobiński, (2017) *Indywidualizacja jako wyzwanie dla współczesnej szkoły. Rozwiązania amerykańskie*, w: *Każdy uczeń jest ważny. Indywidualizacja na lekcjach języka polskiego,* red. Anna Janus-Sitarz, Kraków, Universitas, s. 43-64

celu (jak najlepsze wyniki) pozwala uczniowi pracować w różnym tempie, pewne tematy omijać, inne powtarzać wielokrotnie, a dodatkowo pracować różnymi metodami, trudno sobie wyobrazić pracę zespołu trzydziestu uczniów w ciągu 45-minutowych jednostek lekcyjnych. To jest zwyczajnie niemożliwe.

Trzeba więc postawić pytanie: *Jak mówić o indywidualizacji, aby zmienić narrację, a przede wszystkim nastawienie?* Z pomocą przychodzą koncepcje, które niejednokrotnie pojmowane są synonimicznie do indywidualizacji kształcenia, ale nie w pełni są z nią tożsame. Mowa jest **o rozróżnieniu i personalizacji.**

*

Rozróżnienie (ang. *differentiation*), które mniej więcej pokrywa się z koncepcją indywidualizacji, zakłada różnicowanie metod dla grup uczniów, którzy pracują podobnie. W obrębie klasy, w której realizujemy te same treści podstawy programowej, formułują się różne grupy uczniów o zróżnicowanych upodobaniach i potrzebach. Nauczyciel różnicuje zatem metody pracy już na poziomie lekcji. Polega to m.in. na dawaniu uczniom możliwości wyboru odpowiadającej im metody pracy lub wyznaczeniu różnym grupom uczniów różnych zadań. W praktyce oznaczać to będzie powstanie w klasie grup uczniów, którzy jednocześnie są od siebie różni. Ta różnorodność musi zostać przez nauczyciela omówiona oraz przedstawiona jako walor społeczny. Ludzie są przecież różni i jest to ogromna zaleta.

Obok „różnicowania" pojawia się w dyskursie metodycznym termin „**personalizacji kształcenia**", któremu warto się szczególnie blisko przyjrzeć. Mówiąc kolokwialnie, personalizacja zaczyna się od ucznia, a rola nauczyciela jest w tym ujęciu raczej pomocnicza. Źródeł personalizacji szukać można w filozoficznej koncepcji personalizmu, zakładającego bezwzględną wartość każdego człowieka jako bytu twórczego, wolnego i odpowiedzialnego za siebie. Jak to rozumieć w kontekście szkolnym? Cyt.

„*Personalisation* oznacza, iż to nie nauczyciel, lecz uczący zarządza procesem własnego kształcenia. Nie jest to jednak syno-

nim samokształcenia, ponieważ osoba ucząca konsultuje swoją aktywność z nauczycielem, którego rolę można porównać do doradcy lub przewodnika (działania nauczyciela określa się jako guidance – wskazywanie, doradzanie). Uczący się konsultuje swoją ścieżkę rozwoju z nauczycielem, ale sam identyfikuje cele kształcenia (zwłaszcza te etapowe), podąża za zainteresowaniami, pasjami, skupia się na rozwijaniu swoich uzdolnień. Jest „gospodarzem" (owner) własnego uczenia się w tym sensie, iż sam określa jego sposób i zakres treści." [7]

W przeciwieństwie do indywidualnego i różnicującego podejścia, które zakładają raczej bierną postawę ucznia w procesie kształcenia, personalizacja nakłada na ucznia rolę aktywną i czyni go współtwórcą własnej edukacji. Nauczyciel wskazuje uczniom treści i motywuje w wyborze metod pracy z tekstami i zagadnieniami. Koncepcja ta znana jest z przestrzeni szkół demokratycznych i alternatywnej edukacji, i powodzeniem może być adaptowana do realiów szkół tradycyjnych. Doskonałym przykładem takiej działalności jest praca Anny Szulc, nauczycielki matematyki z liceum w Zduńskiej Woli, która swoje doświadczenia opisuje w książce ***Nowa szkoła. Zmianę edukacji warto zacząć przy tablicy.***[8] Anna Szulc współtworzy społeczność *Budzącej się szkoły*, której naczelnym hasłem jest właśnie wspieranie autonomiczności ucznia rozumianej jako rozwijanie jego umiejętności uczenia się.

Cyt.

„Oprócz kolekcji znanych wątków (technologia informacyjna, uczenie się przez całe życie, życiowa użyteczność wiedzy itp.) ideologia podnosi „upełnomocnienie" (*empowerment*) uczniów jako osób mających głos w swoich sprawach oraz tworzenie „wspólnoty uczenia się" (*community of learning*)." [9]

Twórczych inspiracji do pracy w personalizowaniu i różnicowaniu procesu dydaktycznego dostarcza profesor Uniwersytetu

[7] Bobiński, *tamże,* s. 48

[8] Szulc, (2019) *Nowa szkoła. Zmianę edukacji warto zacząć przy tablicy,* Wydawnictwo Natuli, Łódź

[9] K. Konarzewski, (2011) *tamże,* s.67

w Wirginii Carol Ann Tomlinson, wprowadzając do dyskursu **ideę zróżnicowanej klasy**[10], której podstawowym założeniem jest taka organizacji pracy na lekcji, aby uczniowie przez większość czasu byli zaangażowani w interesujące i wartościowe z ich osobistego punktu widzenia zadania. Omawiane podejście powinno koncentrować się na trzech aspektach: Cyt.

„(...) wsparcia udzielanego uczącym się, wyzwania (jakim zadanie jest dla uczniów) i stopnia skomplikowania zadań."[11]

Kluczowym w takim podejściu okazuje się upodmiotowienie ucznia, dostrzeganie jego indywidualizmu jako zalety, a nie trudności pedagogicznej, z którą nauczyciel musi się zmierzyć tworząc indywidualny program edukacyjno-terapeutyczny ucznia (co oczywiście czyni dla pojedynczych uczniów, ale nie byłby w stanie zrobić tego dla całego zespołu).

Różnicowanie i personalizacja edukacji służą skutecznej motywacji wewnętrznej ucznia, jako członka niejednolitej zbiorowości, zaangażowanego we własny rozwój. Mają pobudzić inicjatywę uczniów i czynić ich odpowiedzialnych za proces kształcenia. Oczywiście, budzą one opór zarówno nauczycieli oraz uczniów, wymagają bowiem wyjścia poza tradycyjny model "tablicocentryzmu" (w rozumieniu takiego sposobu prowadzenia zajęć, który zakłada wspólną pracę całego zespołu równocześnie tymi samymi metodami).

Nie jest to jednak trudne, jeśli tylko nauczyciel będzie otwarty na zmianę i autentycznie zachęci uczniów do indywidualnej (w rozumieniu zróżnicowanej i spersonalizowanej) aktywności.

[10] C. A. Tomlinson, (1999) *The Differentiated Classroom, Responding to the Needs of All Learners*, Alexandria, USA https://www.mccracken.kyschools.us/Downloads/CarolAnnTomlinson%20Differentiated_Classroom.pdf

[11] Bobiński, *tamże, s.* 57

Powyższe rozważania są całkiem teoretyczne, spróbujmy przeanalizować omawiane modele edukacyjne na konkretnym przykładzie. Poniżej omówię trzy ujęcia (zindywidualizowane, spersonalizowane, różnicujące) i sposoby pracy z niżej wskazanym tekstem.

Sytuacja:
język polski w liceum, klasa pierwsza, jeden uczeń ma zdiagnozowany zespół Aspergera, co sprawia, że z wielką trudnością, wręcz wcale nie wypowiada się na forum klasy.
Treść:
utwór Ignacego Krasickiego *Hymn do miłości Ojczyzny*

1. **Indywidualizacja**

Nauczyciel prowadzi zajęcia metodą pogadanki. Zadaje otwarte pytania, wspiera uczniów w formułowaniu wniosków interpretacyjnych na temat gatunku tekstu, środków artystycznego wyrazu oraz kontekstów interpretacyjnych. Co oczywiste, nie wywołuje rzeczonego ucznia do odpowiedzi, prosi go jednak o to, aby został na przerwie i podczas rozmowy oko w oko z nauczycielem w kilku zdaniach podsumował lekcję lub prosi ucznia o pokazanie notatki z lekcji, lub pokazanie uzupełnionej karty pracy (wcześniej przygotowanej przez nauczyciela dla ucznia).

Zaletą tego ujęcia jest uwzględnienie potrzeb ucznia i ułatwienie pracy uczniowi, który tego ułatwienia potrzebuje. Wadą jest to, że pozostała grupa uczniów jest potraktowana bez uwzględnienia ich tempa pracy, sprawdzenia ich rozumienia tekstu.

2. Różnicowanie

W tym podejściu nauczyciel na początku lekcji prezentuje temat, w kilkuminutowym wykładzie "wprowadza" młodzież w zagadnienie, zwraca uwagę na to, co warto dostrzec i przemyśleć, a następnie przedstawia trzy różne sposoby pracy z tekstem:

a. Zaloguj się w aplikacji Powtoon (to tylko przykład, można wybrać inne narzędzie TIK) i przygotuj filmik na temat utworu; zadanie wykonujemy na lekcji.
b. Napisz własny hymn do wybranej przez siebie wartości, który będzie parafrazą, nawiązaniem lub parodią do tekstu oświeceniowego.
c. Odpowiedz pisemnie na wybrane pytania zamieszczone w podręczniku, dotyczące omawianego tekstu literackiego.
d. Stwórz ilustrację do tekstu I. Krasickiego.

Uczniowie następnie wybierają metodę pracy, która im odpowiada, pracują dalej sami, nauczyciel monitoruje pracę, wybrane lub chętne osoby prosi pod koniec zajęć, względnie na początku kolejnych o prezentację, omówienie wykonanego zadania oraz refleksję o tym, dlaczego wybrali tę, a nie inną formę pracy.
Zaletą tego podejścia jest mobilizowanie uczniów to pracy, poprzez zaoferowanie im możliwości wyboru metody, co jak wiadomo wzmacnia motywację wewnętrzną procesu uczenia. Uczeń z Aspergerem wybiera jedną z metod i jest częścią zespołu. Wadą zaś bywa różny czas wykonywania poszczególnych zadań.

1. **Personalizacja**

Nauczyciel podobnie jak w poprzedniej strategii wprowadza uczniów w temat kilkuminutowym wykładem. Następnie prosi ich o zwrócenie uwagi na wybrany aspekt podstawy programowej, który uczeń chciałby ćwiczyć przy pomocy tego tekstu: nauczyciel podaje różne propozycje: 1. zwrócenie uwagi na gatunek i środki artystycznego wyrazu lub 2. przekazywane wartości albo 3. rozpoznanie kontekstów epoki etc. Następnie uczniowie proponują własny sposób omówienia tekstu (list, forma rozprawki, debata w grupie, sketchnotka itp). Nauczyciel nie sugeruje metod, może jedynie podpowiadać, może zasugerować prace w grupach i wspólne ustalenie efektu pracy. Jeśli uczeń zechce ćwiczyć aspekt gatunkowy *Hymnu*, może poświęcić lekcję na stworzenie tabeli,

w której rozpisze cechy gatunku, a następnie wypisze, jak owe cechy funkcjonują w omawianym tekście. W tym samym czasie grupa uczniów może stworzyć komiks o patriotyzmie (ćwicząc umiejętność mówienia o wartościach). Nauczyciel monitoruje pracę, pomaga, inspiruje.

Zaletą tego podejścia jest wzmacnianie w uczniach poczucia sprawczości i angażowanie ich w proces edukacyjny jako nie tylko jego wykonawców, ale też współtwórców.

Wadą tego podejścia jest założenie, że uczniowie dobrze znają podstawę programową, nie tylko listę obowiązkowych tekstów, ale także umiejętności, jakie mają opanować (uczniowie powinni mieć w tej sytuacji tekst całej podstawy programowej wydrukowany i wklejony do zeszytu, tak by móc z niego aktywnie korzystać). Uczeń z Aspergerem także współtworzy swoją ścieżkę edukacyjną, uwzględniając swoje potrzeby.

Uczniom początkowo trudno będzie odnaleźć się w trzeciej strategii, na pewno będą negatywnie reagować na spersonalizowaną formę kształcenia, bo nie są przyzwyczajeni do samodzielności i nie czują się wolni ani kompetentni w konstruowaniu swojego warsztatu ucznia (przynajmniej ci, którzy dotąd uczeni byli tradycyjnie), część z nich nie będzie umiała się odnaleźć w tej sytuacji i nie podejmie w ogóle zadania. Co wówczas powinien zrobić nauczyciel? Oczywiście, może wrócić do tradycyjnej metody pracy, zaniechać personalizacji i różnicowania zadań w obrębie zespołu. Może także próbować zachęcić uczniów do samodzielnego działania, przede wszystkim wyjaśnić zalety tego typu aktywności i … nie rezygnować ze strategii. Jestem ponadto przekonana, że wszystkie powyższe modele powinny być w szkole stosowane naprzemiennie, tak aby stanowiły urozmaicenie. Jeżeli na kilku lekcjach uczniowie będą pracowali samodzielnie, autonomicznie, dobierając metody pracy, kolejną lekcję z powodzeniem może stanowić wykład nauczyciela, który nie

będzie dla uczniów męczący ani nudny. Co najważniejsze, jak sądzę, stosowanie różnicowania i personalizacji pozwala uniknąć efektu wykluczenia uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Łatwiej jest także oceniać uczniów, bo nie stosuje się tych samych kryteriów do oceny wszystkich uczniów, kryteriów, które jak wiadomo, często są dla niektórych osób krzywdzące. **Nasi uczniowie nie są przecież tacy sami, a wszelkie sposoby akcentowania ich indywidualizmu powinny być kategoryczną podstawą edukacji.**

Bibliografia

1. Bobiński Witold (2017). *Indywidualizacja jako wyzwanie dla współczesnej szkoły. Rozwiązania amerykańskie*, [w:] *Każdy uczeń jest ważny. Indywidualizacja na lekcjach języka polskiego,* red. Anna Janus-Sitarz, Kraków, Universitas
2. Konarzewski Krzysztof (2011). *Perspektywy indywidualizacji kształcenia. Raport o stanie badań,* <http://eduentuzjasci.pl/images/stories/raporty/ibe-perspektywy-indywidualizacji-nauczania.kkonarzewski.raport.pdf> [dostęp 29.10.2020]
3. Szulc Anna (2019). *Nowa szkoła. Zmianę edukacji warto zacząć przy tablicy.* Wydawnictwo Natuli, Łódź
4. Tomlinson Caroline A. (1999) *The Differentiated Classroom, Responding to the Needs of All Learners*, Alexandria, USA <https://www.mccracken.kyschools.us/Downloads/CarolAnnTomlinson%20Differentiated_Classroom.pdf >[dostęp 2020.10.13]

Barbara Pawlak
doradca metodyczny
matematyki
barbarapawlak@cen.edu.pl

Indywidualizacja na lekcji matematyki

Indywidualizacja to krótko mówiąc dostosowanie treści, metod i organizacji nauczania do możliwości psychofizycznych uczniów.

Bardzo przydatna jest metoda pracy w grupach, która może przebiegać w różny sposób. Niżej przedstawiam przykładowy scenariusz lekcji wykorzystujący pracę w grupach. Aby zindywidualizować naukę a jednocześnie podnieść wyniki nauczania, warto tą metodą pracować na większości lekcji.

W tym celu dzielimy klasę na grupy 4-6 osobowe, zależy od liczby osób w klasie. Przy dwudziestu osobach podzieliłabym na cztery grupy po 5 osób, przy trzydziestu osobach na sześć grup po 5 osób. Grupy nie mogą być zbyt liczne i nie może być ich zbyt dużo. Załóżmy, że mamy dwudziestu pięciu uczniów. Tworzymy pięć grup po 5 osób. Podziału możemy dokonać:

a) przypadkowo (nie polecam),
b) możemy do każdej grupy dołączyć osobę o wyższych umiejętnościach matematycznych (można spróbować, gdy obawiamy się metody),
c) tworzymy grupy jednorodne ze względu na umiejętności,
d) tworzymy grupę uczniów z najwyższymi kompetencjami, z pozostałych uczniów tworzymy grupy, w każdej umieszczając jedną z osób o najniższych kompetencjach.

Grupom nadajemy kolory, numery lub nazwy. W zależności od zastosowanej metody podziału na grupy dobierzemy poziom trudności zadań.

Scenariusz przeznaczony dla uczniów klasy I szkoły ponadpodstawowej. Uczniowie mieli już równania i przedziały liczbowe. Jest to druga lekcja z nierówności liniowych.

Temat: Rozwiązywanie nierówności liniowych

Cele [12]:

1) umiejętność samodzielnego docierania do informacji, dokonywania ich selekcji, syntezy *(kompetencje kluczowe)*;
2) umiejętność współpracy w grupie i podejmowania działań indywidualnych (*kompetencje kluczowe*)
3) stosowanie obiektów matematycznych i operowanie nimi, interpretowanie pojęć matematycznych *(wymagania ogólne)*;
4) rozwiązuje nierówności liniowe z jedną niewiadomą *(wymagania szczegółowe).*

Metody pracy:

1) aktywne
2) czynnościowe

Formy pracy:

1) indywidualna
2) w grupach

Środki dydaktyczne:

1) tablica
2) karty pracy

12. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 stycznia 2018 r. w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego dla liceum ogólnokształcącego, technikum oraz branżowej szkoły II stopnia (Dz.U. z 2018 r. poz.467)

Przebieg lekcji:

I. Część organizacyjna

sprawdzenie obecności, zapisanie tematu, podział na grupy (uczniowie siadają w grupach, przy połączonych stolikach)

II. Właściwy przebieg lekcji

1) podanie i wyjaśnienie uczniom celu lekcji,
2) przypomnienie zasad pracy w grupach,
3) przypomnienie zasad rozwiązywania nierówności liniowych, zasad przedstawienia na osi zbioru rozwiązań nierówności, zapisanie przedziału,
4) rozdanie kart pracy i wyjaśnienie czego oczekujemy od grup.

Zadaniem danej grupy jest rozwiązanie zadań. Każdy ma mieć swoje rozwiązania w zeszycie. Za rozwiązanie zadań każdy z uczniów dostanie plusa. Ocenie podlega cała grupa, wszyscy muszą mieć ukończone zadania, warunkiem otrzymania plusów jest umiejętność wyjaśnienia rozwiązanego zadania przez dowolnie wybranego przez nauczyciela ucznia. W trakcie pracy grup możemy pracować indywidualnie ze słabszymi uczniami, jak i również z uczniami o wyższych kompetencjach matematycznych. Każdy z uczniów pracuje indywidualnie w swoim tempie, mając do pomocy nauczyciela lub kolegę. Indywidualizację stosujemy również, tworząc karty pracy, różnicując zadania. Oczywiście, uczniom nie wyjaśniamy klucza tworzenia naszych grup. Utworzyłam grupę uczniów z najwyższymi kompetencjami (nr 1), z pozostałych uczniów utworzyłam grupy w każdej umieszczając jedną z osób o najniższych kompetencjach (nr 2-5). Metodę tworzenia grup wybieramy ze względu na zespół klasowy.

Karta pracy nr 1 (grupa 1.)

Rozwiąż nierówność, przedstaw zbiór rozwiązań na osi liczbowej i zapisz go w postaci przedziału:

1) $12(x-1)-3(x-4) \leq \frac{1}{2}x$

2) $12(x+1)(x-3) \leq x(12x-3)+4$

3) $4-\frac{x+2}{3} < 3x$

4) $\frac{x+3}{6}-\frac{2x+1}{3} \geqslant \frac{1}{6}x$

5) $6-\frac{3x+6}{5} > \frac{x+2}{3}$

Karta pracy 2 (grupy 2.-5.)

Rozwiąż nierówność, przedstaw zbiór rozwiązań na osi liczbowej i zapisz go w postaci przedziału:

1) $4(x+2) \leqslant 3x-4$

2) $6-2(x+4) > 7x$

3) $12(x-1)-3(x-4) \leq \frac{1}{2}x$

4) $4-\frac{x+2}{3} < 3x$

5) $\frac{x+3}{6}-\frac{2x+1}{3} \geqslant \frac{1}{6}x$

Jeżeli grupa szybciej skończy rozwiązywać zadania, dostaje do rozwiązania *Kartę pracy nr 3*. Gdy rozwiąże zadania z tej karty przed końcem lekcji, dostaje dodatkowe plusy.

Karta pracy 3 (zapasowa)

Rozwiąż nierówność, przedstaw zbiór rozwiązań na osi liczbowej i zapisz go w postaci przedziału:

1) $6(x-3) < 2x+5$

2) $4 - \frac{x+3}{2} \geqslant 2x$

3) $\frac{x-4}{2} + \frac{2x+3}{4} \geqslant 8$

4) $8 - 2(x+5) > 7x$

III. Podsumowanie lekcji

Dziękujemy uczniom za sumienną pracę. np. *Bardzo ładnie dzisiaj pracowaliście. Dużo rozwiązaliście, bardzo się staraliście. Dziękuję. Jestem z Was dumna.*

Kilka wskazówek:

Przed przystąpieniem do pracy warto:

1) omówić zasady pracy w grupie (współpracy), powiesić je na ścianie lub przypiąć magnesami do tablicy;
2) dokładnie i jasno omówić zadania;
3) upewnić się czy wszyscy dobrze zrozumieli zadania – zapobiegnie to niepotrzebnemu hałasowi i bałaganowi.

Należy kontrolować czas oraz podchodzić do pracujących w grupach uczniów, aby kontrolować, czy praca przebiega sprawnie.

Ważne jest również to, aby nie zniechęcać się po pierwszych próbach. Nauczyciel po kilku lekcjach będzie potrafił prawidłowo zaplanować czas na poszczególne fragmenty zajęć, a uczniowie szybko przyzwyczają się do nowych metod pracy.

Na tej lekcji niezbędne będzie przypomnienie zasad współpracy członków zespołów. To jedna z propozycji.

Zasady dobrego porozumiewania się w grupie[13]

1) Każdy ma prawo mieć swoje zdanie.
2) Każdy ma prawo się wypowiedzieć.
3) Nie oceniaj wypowiedzi innych.
4) Nie uogólniaj – zajmij się konkretami.
5) Mów do członków grupy.
6) Nie przeszkadzaj.
7) Pytaj, aby wyjaśnić wątpliwości.
8) Słuchaj aktywnie.
9) Powstrzymaj się od dobrych rad.
10) Mów na temat.
11) Pamiętaj, że to lider kieruje pracą grupy.
12) Wysłuchaj tego, co ma do powiedzenia każdy z członków Twojej grupy.
13) Oddzielaj sprawy ważne od nieistotnych.
14) Odpowiedz na pytanie – wytłumacz, wysuń argumenty, przekonaj.
15) W dyskusji mają prawo brać udział wszyscy, decyzje podejmuje grupa wspólnie.

13. Jędrzejewski, Jacek M., Gałązka, Kinga, Lesiak, Edward (2000). *Matematyka. Poradnik metodyczny. Klasa I gimnazjum. Krok po kroku*, Res Polona

Bibliografia:

1. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 stycznia 2018 roku w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego dla liceum ogólnokształcącego, technikum oraz branżowej szkoły II stopnia (Dz.U. z 2018 r. poz.467)
2. Jędrzejewski Jacek M., Gałązka Kinga, Lesiak Edward (2000). *Matematyka. Poradnik metodyczny. Klasa I gimnazjum. Krok po kroku*. Res Polona
3. Kierstein Zdzisław (2006). *Aktywne metody w kształceniu matematycznym*, NOWIK, Opole

KILKA REFLEKSJI O …

Katarzyna Jacewicz
dorada metodyczny
języka polskiego
katarzynajacewicz@cen.edu.pl

Mój uczeń – moja odpowiedzialność
Doświadczenia polonistki szkoły podstawowej

Każdy uczeń zasługuje na to, by traktować go podmiotowo, dostrzec jego mocne strony i nie narażać go na niepowodzenie. Wprawdzie indywidualne podejście do ucznia w licznej klasie jest bardzo trudne, ale jeśli wykażemy choć trochę zrozumienia dla potrzeb wychowanków, niemożliwe staje się możliwe.

Jak indywidualizacja wygląda w praktyce szkolnej? Jeśli chodzi o sytuację prawną, to sprawa wydaje się oczywista. Natalia Grabska w swej rozprawie pt. *Polonistyczna zasada indywidualizacji. Studium teoretyczno-empiryczne* szczegółowo omawia dokumenty regulujące kształcenie polonistyczne, zwłaszcza obowiązującą od 2009 r. podstawę programową i wpisaną do tej koncepcji zasadę indywidualizacji procesu kształcenia (zasada nie przestała obowiązywać pomimo zmiany podstawy programowej w 2017 r.). Warto jednak podkreślić, że indywidualizacja pojawiła się jako metoda pracy z uczniem już w dokumentach programowych z 1999 roku, a więc wraz z wielką reformą edukacji, natomiast została przygotowana myślowo w refleksji pedagogicznej i dydaktycznej w poprzedzających ją dziesięcioleciach. Koncepcje to jednak tylko założenia. Rzeczywistość jest mniej budująca.

Jak więc w praktyce realizować zasadę indywidualizacji procesu kształcenia na lekcjach języka polskiego? Jest kilka sposobów, aby nasi podopieczni mogli rozwijać się w indywidualnym zakresie czy tempie i osiągać suk-

cesy. W tym procesie owocne staje się zastosowanie oceniania kształtującego, a szczególnie jego ważnego dla uczniów elementu, który lubię, stosuję i doceniam: **informacji zwrotnej**.

Dobra informacja zwrotna powinna zawierać cztery elementy:

1. wyszczególnienie i docenienie dobrych elementów pracy ucznia;
2. odnotowanie tego, co wymaga poprawienia lub dodatkowej pracy ze strony ucznia;
3. wskazówki, w jaki sposób uczeń powinien poprawić tę konkretną pracę;
4. wskazówki, w jakim kierunku uczeń powinien pracować dalej.

Informacja zwrotna motywuje ucznia do dalszej pracy, a nauczyciel widzi jego postępy. Moi uczniowie otrzymują również kryteria sukcesu, tzw. NaCoBeZu (czyli informację o tym, co uczniowie będą potrafili po lekcji, co będzie oceniał nauczyciel). Jest to również sposób na wsparcie dziecka w domu przez rodzica. NaCoBeZu sprawdza się także podczas czytania lektury. Selekcjonuję najważniejsze informacje i staram się wskazać istotne fakty i myśli, by sporządzić notatkę. Kładę też nacisk na to, aby lektura była odbierana symultanicznie w wersji pisanej i jednocześnie audio (audiobook). Sprzyja to dobrej koncentracji, skupieniu uwagi na czytanym tekście. Powolne czytanie bez pełnego zrozumienia treści powoduje, że uczeń mniej pamięta z tego, co przeczytał.

Pozwalam też uczniom na poprawienie wypracowania pisanego zgodnie z moimi wskazówkami, bez presji oceny sumującej wyrażonej stopniem. Wiem, że taki tryb współdziałania nauczyciela z uczniem wymaga dużego nakładu pracy. Wiem też, że mój uczeń z zespołem Aspergera uwielbia tego typu prace, bo otrzymuje cenne wskazówki i, co najważniejsze, jest zadowolony z efektów swojej pracy, także oceny. Autokorekta tekstu jest zatem możliwa. Warto też podać plan wydarzeń przed przystąpieniem do omawiania tekstu, by uczeń mógł zrozumieć to, co czyta. Zaznaczam pogrubioną czcionką ważne elementy tekstu, na które uczniowie mają zwrócić uwagę czy odszukać odpowied-

nie fragmenty dotyczące wskazanego przeze mnie zagadnienia.
Różnicuję też prace domowe. Cała klasa otrzymuje raz w miesiącu trzy tematy dłuższej wypowiedzi (zróżnicowana forma). Uczeń ma obowiązek oddać dwie prace w semestrze. Dzięki temu ma wybór, pisze prace w odpowiednim dla siebie czasie. Staje się odpowiedzialny za proces uczenia się. Ma też możliwość wyboru tematu i formy wypowiedzi pisemnej. Celem takich działań dydaktycznych jest przełamanie oporów uczniowskich przed pisaniem swobodnych tekstów oraz pozytywny wpływ na ucznia z problemami, jak i na ucznia uzdolnionego.
Podczas pracy z tekstem (literackim i nieliterackim, czytanym i tworzonym) ujawniają się indywidualne cechy uczniów jako odbiorców dzieła i nadawców wypowiedzi. Różne poziomy wrażliwości, doświadczenia, zainteresowania, a także uprzedzenia i przesądy. To wszystko sprawia, że nie da się tak samo rozmawiać o literaturze czy kulturze w ogóle, a także o języku, komunikacji i uczestnictwie w życiu społecznym z każdym uczniem. Niestety, ten aspekt osobistego odbioru świata i sztuki niejednokrotnie w praktyce lekcyjnej zostaje przysłonięty działaniami związanymi z przekazywaniem wiedzy, rozważaniem kontekstów, utrwalaniem umiejętności gramatycznych, przygotowaniami do egzaminu, by uczniowie wykonali zadania zgodnie z wytycznymi.

*

Dobra, silna motywacja wpływa na lepszą sprawność uczenia się, wychwytywania zawartych w tekście informacji i rejestrowania ich w pamięci. Jeżeli uczeń zostanie zauważony, doceniony, pochwalony, to wzrasta jego motywacja. Naprawdę chce mu się pracować. Jednym ze sposobów motywowania uczniów jest zastosowanie tzw. „słoika motywacyjnego", który zawiera karteczki z napisami typu: "Pracuj tak dalej, to dobra praca", "Brawo! To jest wspaniałe", "Tak trzymaj!", "Jestem z Ciebie dumna". Uczeń losuje kartkę ze słoika i wkleja do zeszytu, by móc zawsze do niej powrócić. Każdy zasługuje na dobre słowo, nie tylko na krytykę i ciągłe ocenianie!

Każdy uczeń jest inny. Należy szukać sposobu, by pomóc mu odnieść nawet drobny sukces i osiągnąć zamierzone rezultaty. Może wymaga to od nas nauczycieli dodatkowej pracy, nie zawsze jest różowo, ale warto!

Kiedy podopieczni patrzą na mnie z uśmiechem na twarzy, nie czując zawodu, chce mi się pracować i przychodzić do klasy. Zachęcam polonistów do podejmowania nowych wyzwań. Nauczyciel nie powinien się bać pracować nieszablonowo.

Katarzyna Sobańska
doradca metodyczny
języka francuskiego
i angielskiego
katarzynasobanska@cen.edu.pl

Renata Lemańczyk
doradca metodyczny
języka niemieckiego
renatalemanczyk@cen.edu.pl

Uczeń z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim w szkole ponadpodstawowej

W tym artykule nauczyciel odnajdzie odpowiedzi na pytania:

1) Na mocy jakich przepisów prawnych uczeń z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim może funkcjonować w szkole ponadpodstawowej?
2) W jaki sposób, uwzględniając niepełnosprawność intelektualną w stopniu lekkim, realizować zapisy podstawy programowej kształcenia ogólnego?
3) Jak dostosować program nauczania? Jakie dobrać techniki i metody nauczania?
4) Jak zatroszczyć się o dobre funkcjonowanie ucznia w grupie rówieśniczej?

I. Przepisy prawne dotyczące pracy z uczniem z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim

Warto, aby nauczyciel przygotowując się do pracy z uczniem z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim w szkole ogólnodostępnej, np. w liceum ogólnokształcącym, przybliżył sobie podstawowe przepisy prawne warunkujące zasady pracy zawarte w Ustawie *Prawo Oświatowe* z dnia 14 grudnia 2016 roku (Dz.U. 2020 poz. 910)

Art. 1. pkt 5:

System Oświaty zapewnia w szczególności… ***dostosowanie treści, metod i organizacji nauczania do możliwości psychofizycznych uczniów, a także możliwość korzystania z pomocy psychologiczno-pedagogicznej i specjalnych form pracy dydaktycznej.***

Art. 127.

1. *Kształceniem specjalnym obejmuje się dzieci i młodzież niepełnosprawne, niedostosowane społecznie i zagrożone niedostosowaniem społecznym,* ***wymagające stosowania specjalnej organizacji nauki i metod pracy****. Kształcenie to może być prowadzone w formie nauki odpowiednio w przedszkolach i szkołach ogólnodostępnych, przedszkolach, oddziałach przedszkolnych w szkołach podstawowych i szkołach lub oddziałach integracyjnych, przedszkolach i szkołach lub oddziałach specjalnych, innych formach wychowania przedszkolnego i ośrodkach, o których mowa w art. 2. pkt 7.*

3. Uczniowi objętemu kształceniem specjalnym ***dostosowuje się odpowiednio*** *program wychowania przedszkolnego i* ***program nauczania do indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych ucznia****. Dostosowanie następuje na podstawie opracowanego dla ucznia indywidualnego programu edukacyjno-terapeutycznego uwzględniającego zalecenia zawarte w orzeczeniu o potrzebie kształcenia specjalnego, o którym mowa w ust. 10.*

Komentarz metodyczny

Nauczyciel, który ma za zadanie dostosować program nauczania do możliwości psychofizycznych ucznia powinien najpierw upewnić się, czy wybrany program zawiera wszystkie treści podstawy programowej. Konieczna jest także świadomość, czym różni się podstawa programowa, od programu nauczania.

P**odstawa programowa** kształcenia ogólnego to obowiązkowy zestaw celów kształcenia i treści nauczania, w tym umiejętności, opisanych w formie ogólnych i szczegółowych wymagań dotyczących wiedzy i umiejętności, które powinien posiadać uczeń po zakończeniu określonego etapu edukacyjnego [Prawo Oświatowe art. 4 pkt 24**]. Program nauczania** do danych zajęć edukacyjnych z zakresu kształcenia to opis sposobu realizacji celów wychowania lub kształcenia oraz treści nauczania ustalonych odpowiednio w podstawie programowej kształcenia ogólnego dla danego etapu edukacyjnego [Prawo Oświatowe art. 4 pkt 13b].

W praktyce dydaktycznej nauczyciele często korzystają z gotowych programów nauczania oferowanych przez wydawnictwa, co ułatwia im pracę w zakresie projektowania zadań dydaktycznych. Jednakże przed przystąpieniem do pracy z uczniem z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim powinni sprawdzić, czy wybrany program nauczania rzeczywiście zawiera wszystkie treści podstawy programowej i odrzucić treści wykraczające poza podstawę programową, pozostawiając treści z poziomu koniecznego i podstawowego. Według Rafał-Łuniewskiej należy pamiętać, że obniżenie kryteriów jakościowych nie może zejść poniżej wymagań określonych podstawą programową.

II. Charakterystyka ucznia z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim

Nauczyciel świadomy możliwości intelektualnych uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim, będzie w stanie dokonać interpretacji podstawy programowej i programu nauczania.

Uczeń z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim nie wyróżnia się wyglądem zewnętrznym wśród innych uczniów i dopiero po wnikliwej obserwacji można zauważyć istotne odchylenie w funkcjonowaniu określonych czynników psychofizycznych. Aby praca z takim uczniem przebiegała prawidłowo, konieczna okazuje się znajomość możliwości rozwojowych, jak i ograniczeń

charakterystycznych dla ucznia szkoły ponadpodstawowej.

Uczeń z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim charakteryzuje się więc **zróżnicowanym potencjałem rozwojowym**. Oznacza to, że wszystkie funkcje i procesy psychiczne odbiegają od normy, a trudności w uczeniu się wynikają z zaburzeń (Rafał-Łuniewska, *Materiał ORE dla uczestników e-learningu*[14] spostrzegania, uwagi, pamięci, myślenia, mowy, sprawności motorycznych, procesów emocjonalnych, motywacyjnych i adaptacji społecznej:

Spostrzeganie – uczeń z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim jest spowolniony, niedokładny, pracuje wybiórczo, występują zaburzenia analizy i syntezy spostrzeżeń (osłabiony jest proces spostrzegania odrębnych przedmiotów, powiązania elementów w całość).

Uwaga – uczeń charakteryzuje się obniżoną zdolnością koncentracji uwagi (uwaga krótkotrwała, mało podzielna i łatwo ulega zakłóceniu). Bardzo trudno jest skoncentrować jego uwagę, zwłaszcza gdy podejmuje rozwiązanie zadań sprawiających trudności. Wzmacnianie uwagi podczas lekcji jest więc procesem ciągłym.

Pamięć – jest słabo rozwinięta, nowy materiał przyswajany jest bardzo wolno, pamięć logiczna jest w dużym stopniu zaburzona, np.:

a) odtwarzanie zapamiętanych informacji odbywa się według zapamiętanej kolejności,
b) często po prostu nie rozumie tego, czego wyuczył się na pamięć,
c) potrzebuje większej liczby powtórzeń, aby utrwalić zapamiętane informacje,
d) potrzebuje odpowiedniego rozłożenia w czasie materiału nauczania,
e) potrzebuje częstego wzmacniania poprzez zachętę, pochwałę.

Myślenie – zaburzone myślenie abstrakcyjne, słowno-pojęciowe. Utrudnia to zdobywanie wiedzy i powoduje, że pewien zasób jest niedostępny dla ucznia z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim (zwolnione

[14] Rafał-Łuniewska, *Materiał ORE dla uczestników e-learningu*, Borzyszkowska 1985, Spionek 1985, Wyczesany 1999, Sękowska 2001

tempo myślenia, trudności w przyswajaniu pojęć i reguł, zwłaszcza matematycznych czy gramatycznych, ale także społecznych, moralnych, estetycznych; trudności z wnioskowaniem, rozwiązywaniem zadań, szczególnie nowych i o treści teoretycznej).

Mowa – uczeń wyraża swoje myśli w sposób rozwlekły, używając często wyrazów w niewłaściwy sposób, bez zrozumienia ich pełnego znaczenia (nie trzyma się głównej myśli, często pojawiają się zdania będące zaprzeczeniem zdań uprzednio wypowiedzianych, ma trudności w wyrażaniu swoich myśli, w rozumieniu znaczenia wypowiedzi innych osób oraz w samodzielnym tworzeniu wypowiedzi, w szczególności dłuższych wypowiedzi).

Procesy emocjonalne – charakteryzują się sztywnością oraz małym zróżnicowaniem, brak jest przeżyć emocjonalnych, występuje nieadekwatność emocji.

Procesy motywacyjne – uczeń może rozwijać w sobie wrogie cechy motywacyjne, odczuwać wysoką potrzebę wsparcia, przenikający lęk o przyszłość; te stany mogą mieć większy wpływ na zachowanie niż ubogie zdolności intelektualne.

Adaptacja społeczna – można zaobserwować u takiego ucznia wszystkie zachowania: zachowanie może być impulsywne, pozbawione przemyśleń, konsekwencji i przewidywań; może charakteryzować się również biernością, wykazywać brak inicjatywy i samodzielności. Dlatego częściej niż pozostali uczniowie narażony jest na jawne odrzucenie grupy, a co za tym idzie, rozwój narastającej u niego agresji oraz negatywnych sądów o sobie.

Charakteryzując ucznia z niepełnosprawnością w stopniu lekkim, warto zwrócić uwagę na koncepcję J. Sowy. Autor zwraca szczególną uwagę na to, że niepełnosprawni intelektualnie w stopniu lekkim nie rozumieją bardziej skomplikowanych zjawisk i sytuacji trudnych, których nie potrafią rozwiązać. Z reguły nie podejmują też działań z własnej inicjatywy, raczej naśladują innych. Nie potrafią rozwiązywać własnych problemów, próbują metody prób i błędów. Charakteryzują się w swoim działaniu

brakiem planowości, inwencji i samodzielności. Często podejmują działania pod wpływem aktualnego nastroju, emocji, nie przewidując dokładnie skutków swoich decyzji, charakteryzują się niezrównoważeniem emocjonalnym. [15]

Specyficzne trudności, jakie są udziałem dzieci z lekką niepełnosprawnością intelektualną w obszarze uczenia się, są jednym z czynników determinujących poziom ich funkcjonowania społecznego. Funkcjonowanie to i charakterystyczny dla nich sposób uczenia się będzie z kolei decydować o ich umiejscowieniu w przestrzeni społecznej, w tym w polu szkolnym.[16]

Jak wykazują badania A. Sikory nad uczniem z niepełnosprawnością w stopniu lekkim (od 16 do 18 lat) w zakresie wnioskowania indukcyjnego odpowiadają oni ośmioletnim dzieciom z normą intelektualną. W zakresie wnioskowania przez analogię dochodzą do poziomu uczniów IV klasy szkoły podstawowej. M. Bogdanowicz stwierdza, że uczeń z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim **w wieku 15-21 lat osiąga wiek inteligencji 8-12 lat. Zaburzenie wyższych form myślenia w znacznym stopniu utrudnia zdobywanie wiedzy i powoduje, że bardzo dużo umiejętności jest niedostępnych dla osób** z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim. [17]

Przeprowadzono też wiele badań, których celem było określenie rzeczywistego obrazu stosunków interpersonalnych dzieci i młodzieży z lekką niepełnosprawnością intelektualną w różnych formach organizacji kształcenia. W przeglądzie badań opracowanych przez S.F.N. Freeman i M.C. Alkina w pięciu z ośmiu badań ujawniono, że uczniowie z niepełnosprawnością intelektualną osiągają niższy status społeczny niż ich pełnosprawni rówieśnicy.[18] Badania przeprowadzone na ten temat w Polsce potwierdzają, że dzieci z niepełnosprawnością zajmują niższe pozycje w grupie. [19]

[15] Sowa 1997
[16] Buchnat 2015
[17] Bogdanowicz 1991
[18] Buchnat 2015
[19] Lipińska-Lokś 2003, Wiącek 2005, 2008, Buchnat 2012

Komentarz metodyczny

Z powyższych informacji wynika, iż konieczne jest dostosowanie programu nauczania do możliwości psychofizycznych ucznia. Iloraz inteligencji przeciętnego ucznia w szkole ponadpodstawowej (90-109) różni się znacząco od ilorazu inteligencji ucznia z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim (< 69).

III. Analiza treści podstawy programowej

Jakie treści powinny znaleźć się w dostosowanym programie nauczania dla ucznia z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim? Gdy nauczyciel ma już świadomość, z kim będzie pracował i posiada wiedzę wynikającą z orzeczenia z poradni psychologiczno-pedagogicznej, może rozpocząć analizę treści gotowego programu nauczania z perspektywy podstawy programowej.

Z podstawy programowej kształcenia ogólnego nauczyciel powinien realizować treści z poziomu koniecznego i podstawowego, treści z poziomów wyższych (rozszerzającego, dopełniającego i wykraczającego) będą realizowane na tyle, na ile możliwości psychofizyczne ucznia pozwolą na to.

Komentarz metodyczny

Treści programu nauczania wynikające z podstawy programowej mogą ulegać modyfikacji w zależności od rozwoju możliwości psychofizycznych danego ucznia w ciągu całego cyklu kształcenia.

IV. Dostosowanie metod i technik pracy

Zasada indywidualizacji w pracy z uczniem z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim powinna opierać się na dwóch poziomach:

a) skupianiu się na mocnych stronach ucznia, podejściu indywidualnym do zainteresowań, motywacji, aspiracji czy innych zdolności,
b) korygowaniu sprawności zaburzonych.

Dostosowanie metod nauczania, uczenia się oraz środków dydaktycznych może być realizowane poprzez[20]

a) zmniejszenie do niezbędnego minimum tematyki o wysokim stopniu abstrakcji, dalekiej od możliwości poznawczych i codzienności ucznia;
b) zastosowanie zasady poglądowości i przedstawianie zagadnień na konkretnych przykładach odwołujących się do wydarzeń bliskich uczniom podczas omawiania treści o charakterze abstrakcyjnym, wymagających logicznego myślenia;
c) podawanie poleceń w prostszej formie oraz indywidualne instruowanie ucznia,
d) stopniowanie trudności – nauczyciel rozpoczyna zawsze od rzeczy prostych, ułatwia dziecku wykonanie zadania i opanowanie danej umiejętności poprzez dzielenie jej na etapy,
e) podkreślanie związku wiedzy nabytej podczas zajęć z jej praktycznym wykorzystywaniem w różnych sytuacjach życia codziennego.
f) pozostawienie więcej czasu na utrwalenie danego materiału,
g) wolniejsze tempo pracy,
h) zadawanie do domu tyle, ile uczeń jest w stanie wykonać samodzielnie.

Inne dostosowania opisano w e-publikacji Ewy Antosiewicz pt. *Tworzenie warunków edukacyjnych dla ucznia z niepełnosprawnością z niepełnosprawnością intelektualną w stopnie lekkim* dostępnej w bibliotece ORE[21]

[20] Antoszkiewcz 2016):
[21] http://www.bc.ore.edu.pl/dlibra/doccontent?id=880;
http://www.bc.ore.edu.pl/Content/880/Tworzenie+warunk%C3%B3w+edukacyjnych

IVa. Przykład dostosowania zadania na lekcji języka obcego

Przedstawiony przykład zadania można zrealizować na lekcji języka obcego przez przeciętnych uczniów podczas realizacji działu *DOM*, można również dostosować do pracy z uczniem z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim. Ćwiczenia te prezentujemy w języku polskim, aby było czytelne i zrozumiałe przez nauczycieli różnych języków obcych.

Ćwiczenie 1. A

Przeczytaj krótki tekst. Uzupełnij luki wyrazowe słowami, które znajdziesz poniżej. Uwaga! Podano dwa słowa więcej.

[garażu, ogród, garaż, dach, taras, domu, płot]

Mieszkam w ……..na przedmieściach. Mam piękny……., w którym znajduje się wiele roślin. Kiedy myślę o tym miejscu widzę……., na którym spędzamy leniwe niedziele oraz ścieżkę do ……., na której często śpi mój piesek.

Dostosowanie zadania do pracy z uczniem z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim.

+dla+uczni%C3%B3w+z+niepe%C5%82nosprawno%C5%9Bci%C4%85+intelektualn%C4%85+w+stopniu+lekkim.pdf

Ćwiczenie 1. B

Przeczytaj krótki tekst. Uzupełnij luki wyrazowe słowami, które znajdziesz poniżej.

[domu, garażu, taras, garaż]

Mieszkam w……. Mam piękny ……. i dużo roślin. Kiedy myślę o tym miejscu widzę……. oraz ścieżkę do ……. Tu często śpi mój piesek.

Komentarz metodyczny

Dostosowanie zadania ma miejsce poprzez skrócenie tekstu, pozbawienie go zdań złożonych oraz rezygnację z dodatkowych dwóch wyrazów. Można też uczniowi wydłużyć czas na wykonanie zadania lub np. wstawić pierwszą literę oczekiwanego wyrazu. Uczeń z niepełnosprawnością może to zadanie wykonać również przy pomocy nauczyciela. Warto również zwrócić uwagę na fakt, że poruszana tematyka jest bliska uczniowi.

V. Ocenianie ucznia z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim

Przygotowując się do oceny umiejętności ucznia, należy pamiętać, aby test zawierał zagadnienia o niższym stopniu trudności oraz kładł akcent na umiejętności praktyczne. Należy również baczniej przy-

glądać się **postępom ucznia**, a nie wyłącznie **efektom.**[22] Sposób i kryteria oceniania ucznia powinny być zindywidualizowanie. Warto skorzystać z opracowania pt. *Podniesienie efektywności kształcenia uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi*.[23]
Oto **zasady oceniania** proponowane w tej publikacji:

Cyt. „Ocenę z poszczególnych przedmiotów nauczania dla ucznia z niepełnosprawnością umysłową w stopniu lekkim ustala nauczyciel prowadzący. Podstawą oceniania tej grupy uczniów jest położenie akcentu na ocenę wkładu pracy i zaangażowania, a nie na poziom wiadomości i umiejętności. Szczegółowe zasady oceniania powinny uwzględniać następujące wymagania:

1) **Ocenę bardzo dobrą** lub **celującą** otrzymuje uczeń, który opanował treści wykraczające poza poziom podstawowy.
2) **Ocenę dobrą** otrzymuje uczeń, który opanował treści w wymaganiach podstawowych.
3) Jeżeli poziom ucznia jest niższy niż podstawowy, otrzymuje **ocenę dostateczną** lub **dopuszczającą** (w zależności od charakteru i zakresu niedostatków w osiągnięciach ucznia).
4) Jeżeli uczeń wykazuje problemy w opanowaniu wymagań podstawowych, ale posiada minimum wiedzy i umiejętności dla danego poziomu edukacji i stara się uczestniczyć w procesie nauczania, to zasługuje na **ocenę dostateczną**.
5) Uczniowi, który wykazuje fragmentaryczną wiedzę i niski poziom umiejętności, wystawia się **ocenę dopuszczającą**.
6) **Ocenę niedostateczną** otrzymuje uczeń, który nie opanował wiadomości i umiejętności określonych w programie nauczania. Nie jest w stanie wykonać zadań o elementarnym stopniu trudności, nawet z pomocą nauczyciela.”

[22] Antoszkiewicz 2016
[23] MEN 2010; https://static.scholaris.pl/main-file/102/537/podniesienie_efektywnosci_66013.pdf s.156

Komentarz metodyczny

Nauczyciel zawsze powinien zadbać o to, aby ocena miała charakter motywujący, była wyrażona w formie informacji zwrotnej, składającej się z wyliczenia, co uczeń zrobił dobrze, co i jak ma poprawić. Ważne jest, żeby oceniać chociaż tak często, jak oceną sumującą za wiedzę i umiejętności ucznia z danego przedmiotu.

VI. Jak rozmawiać z innymi uczniami?

Uczeń ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi nie żyje w próżni edukacyjnej. Jest otoczony rówieśnikami i współdziała z innymi nastolatkami. Często zdarza się, że koledzy komentują zachowania ucznia z niepełnosprawnością i działania nauczyciela. Co robić? Jak się zachować w takich przypadkach, jak pomóc uczniowi w funkcjonowaniu w zróżnicowanej grupie rówieśniczej?

Nauczyciel może po prostu powiedzieć: *Jestem zobowiązany/-a do dostosowania treści, metod i technik nauczania do potrzeb i możliwości każdego ucznia. Właśnie to robię z całą starannością.* Można również dodać: *Proszę zająć się swoimi zadaniami.* Odpowiednia i zdecydowana postawa pedagoga kończy zazwyczaj wszelkie docinki.

Podsumowanie

Sytuacja, w której nastolatek z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim staje się uczniem liceum ogólnokształcącego, to rzadkość w systemie szkolnym. Jednakże taka ścieżka edukacyjna istnieje w przepisach prawnych i to nauczyciele muszą wziąć na siebie główny ciężar organizacji pracy dydaktyczno-wychowawczej. W tej sytuacji konieczna jest regularna współpraca nauczyciela z dyrektorem szkoły, z rodzicami, pedagogami szkolnymi, poradnią psychologiczno-pedagogiczną, terapeutami, ośrodkami doskonalenia nauczycieli oraz placówkami kształcącymi osoby z niepełnosprawnością intelektualną i wspieranie się ich wiedzą, doświadczeniem, poradami.

Bibliografia:

1. Bogdanowicz Maria (1991). *Psychologia kliniczna dziecka w wieku przedszkolnym*. WSiP, Warszawa
2. Borzyszkowska Halina (1985). *Oligofrenopedagogika.* PWN, Warszawa
3. Buchnat Marzena (2012). *Sytuacja dzieci z lekką niepełnosprawnością intelektualną w klasach integracyjnych*. [w:] A. Krause, J. Belzyt, S. Sadowska (red.), Dyskursy pedagogiki specjalnej nr 10: Szkoła dla osób z niepełnosprawnością. Wzory – codzienność – wyzwania. Wyd. UG, Gdańsk
4. Buchnat Marzena (2015). *Formy organizacji kształcenia dziecka z lekką niepełnosprawnością intelektualną a jego kompetencje społęczne.* Wyd.UAM, Poznań
5. Lipińska-Lokś Jolanta (2003). *Psychospołeczna sytuacja dzieci z niepełnosprawnością intelektualną*. [w:] Z. Janiszewska-Nieścioruk (red.), Człowiek z niepełnosprawnością intelektualną, t. I: Wybrane problemy osobowości, rodziny i edukacji osób z niepełnosprawnością intelektualną. Impuls, Kraków
6. Rafał-Łuniewska Jolanta. *Dostosowanie wymagań edukacyjnych dla dziecka z niepełnosprawnością intelektualną*. Materiał ORE dla uczestników e-learningu
7. Rafał-Łuniewska Jolanta. *Wskazania do pracy z uczniem z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim, umiarkowanym, znacznym i głębo*ki. Materiał ORE dla uczestników e-learningu
8. Sękowska Zofia (2001). *Wprowadzenie do pedagogiki specjalnej*. WSPS Warszawa
9. Sowa Józef (1997). *Pedagogika specjalna w zarysie*. Wyd. Oświatowe Fosze, Rzeszów
10. Spionek Halina (1985). *Zaburzenia rozwojowe uczniów a niepowodzenia szkolne*. PWN, Warszawa
11. Wiącek Grzegorz (2005). *Pomiar efektywności kształcenia integracyjnego dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi*. [w:]

Cz. Kosakowski, A. Krause (red.), Normalizacja środowiska życia osób niepełnosprawnych. Wyd. UWM, Olsztyn
12. Wyczesany Janina (1999). *Pedagogika upośledzonych umysłowo.* Oficyna Wydawnicza „Impuls", Kraków
13. Podniesienie efektywności kształcenia uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Materiały dla nauczycieli, MEN 2010

Netografia:

1. Antoszkiewicz Ewa. Tworzenie warunków edukacyjnych dla ucznia z niepełnosprawnością w stopniu lekkim, ORE 2016 (dostęp 21.09.2020) http://www.bc.ore.edu.pl/dlibra/doccontent?id=880
2. Rafał-Łuniewska Jolanta. Wskazania do pracy z uczniem z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim, umiarkowanym, znacznym i głębokim
3. USTAWA z dnia 14 grudnia 2016 . *Prawo oświatowe* https://www.prawo.vulcan.edu.pl/przegdok.asp?qdatprz=akt&qplikid=4186

ZDARZYŁO SIĘ

Anna Kiełb
konsultant
ds. rozwoju zawodowego nauczycieli
i pomiaru dydaktycznego
annakielb@cen.edu.pl

Młodość wolna od e-uzależnień
Konferencja

3 października 2020 r. odbyła się w Centrum Edukacji Nauczycieli konferencja pt. ***Młodość wolna od e-uzależnień***, której współorganizatorem był Prezydent Miasta Koszalina. W programie konferencji przewidziano następujące zagadnienia:

1. Wykład interaktywny *Wyzwania sieciowe jako nowe rytua-ły w pokoleniu „cyfrowych tubylców"* doktor Marty Glinieckiej z Akademii Pomorskiej w Słupsku
2. Wykład i ćwiczenia interaktywne nt. *Aspekty profilaktyki e-uzależnień w ujęciu kaskadowym* Karoliny Flacht, psychoterapeutki uzależnień w SpecjalistaPsycholog.pl oraz w Pracowni Motywacji i Działania w Świnoujściu
3. Wykład i ćwiczenia interaktywne pt. *Praktyczne wskazówki dla nauczycieli* Bartosza Ślaskiego, psychoterapeuty uzależnień w Specjalista Psycholog.pl oraz w Pracowni Motywacja i Działania w Świnoujściu

Wykład *Wyzwania sieciowe jako nowe rytuały w pokoleniu „cyfrowych tubylców"* pozwolił na zaprezentowanie zagadnień związanych z aktywnością młodzieży w cyfrowym świecie – od podejmowania wyzwań sieciowych po wykorzystanie fotografii jako narzędzia autoekspresji. Prowadząca pokazała wybrane aktywności młodzieży w serwisach społecznościowych na przykładzie popularnych wyzwań (challenge). Zaznaczyła, że

można w szkole proponować wyzwania promujące ważne wartości społeczne, pomaganie i empatię, by w ten sposób wykorzystać aktywność cyfrową młodzieży w propagowaniu zachowania prospołecznego.

Wykład *Aspekty profilaktyki e-uzależnień w ujęciu kaskadowym* przybliżył uczestnikom problematykę mediów cyfrowych oraz działania w zakresie profilaktyki uzależnień, interwencji i terapii. Kaskadowe ujęcie działań profilaktycznych w szkołach pozwoli nie tylko na propagowanie aktywności poza mediami społecznymi (profilaktyka uniwersalna), ale też będzie wspierać profilaktykę selektywną i wskazującą. Prowadząca ukazała ogromną rolę nauczycieli w realizacji profilaktyki na każdym poziomie ze względu na duże możliwości obserwacji i codzienny kontakt z uczniami oraz rodzicami (którego nie ma np. terapeuta). Podkreśliła, że zdecydowanie lepsza dla dziecka zagrożonego nadużywaniem Internetu jest pomoc w jego naturalnym środowisku niż kierowanie go od razu do psychoterapeuty. Dorośli powinni rozwijać umiejętności psychospołeczne dzieci, pracować nad czynnikami ryzyka i radzeniem sobie ze stresem i negatywnymi emocjami, uczyć podejmowania decyzji, nawiązywania relacji, podnosić samoocenę, modelować pomysły na nudę. Sam przekaz wiedzy uświadamiający, że od Internetu można się uzależnić, nie jest skuteczny. Należy wzmacniać czynniki chroniące, zainteresowania, hobby, uczyć spędzania czasu wolnego, także rozwijać kompetencje wychowawcze rodziców i opiekunów.

Wykład *Praktyczne wskazówki dla nauczycieli* pozwolił na zaprezentowanie gotowych rozwiązań i narzędzi do pracy nauczyciela z uczniami i rodzicami. Zostały omówione programy rekomendowane w zakresie profilaktyki uzależnień, rekomendowane wspólną decyzją zespołu krajowych instytucji: Krajowego Biura ds. Przeciwdziałania Narkomanii, Państwowej Agencji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, Ośrodka Rozwoju Edukacji oraz Instytutu Psychiatrii i Neurologii. Programy prezentowane są na stronie https://programyrekomendowane.pl. Prowadzący przedstawił konstrukcję programu profilaktycznego, zachęcając uczestników do tworzenia autorskich propozycji, odpowiadających na potrzeby uczniów konkretnej placówki. Ponadto uczestnicy poznali wyniki *Badania mokotowskiego* w zakresie dysfunkcyjnego korzystania z Internetu. Badania

mokotowskie są prowadzone wśród 15-latków co cztery lata (zespół autorów: Krzysztof Ostaszewski, Krzysztof Bobrowski, Anna Borucka, Agnieszka Pisarska, Katarzyna Okulicz-Kozaryn, Daria Biechowska, Svitlana Shchudlo, Larysa Klymanska, Halyna Herasym, Olha Herus, Viktor Savka, Iryna Mirchuk). Badacze wskazują, że:

Cyt. Internet pełni w życiu młodzieży szczególną rolę ze względu na cechy rozwojowe wieku dojrzewania, takie jak pragnienie wrażeń oraz ciekawość. Atrakcyjność Internetu wynika z możliwości:

a) *uzyskania szybkiej odpowiedzi na różnorodne pytania,*
b) *szybkiego zdobywania najbardziej aktualnych indormacji,*
c) *podtrzymywania już istniejących kontaktów oraz zawierania nowych znajomości,*
d) *dostępu do różnorodnej rozrywki*

W badaniu przeprowadzonym w 2016 roku zmniejszyła się liczba uczniów prezentujących dysfunkcyjny wzorzec korzystania z Internetu. Jednak w porównaniu z badaniami z 2012 roku liczba nastolatków, która przebywa w sieci ponad 3 godziny dziennie, zwiększyła się z 40 do ponad 60%. Przeprowadzone badania pokazują raczej optymistyczny obraz korzystania z Internetu przez młodzież, a przynajmniej relatywizują nadmiernie stereotypowy wizerunek nastolatka spędzającego cały dzień przed komputerem. Pomimo spędzania w Internecie coraz dłuższego czasu, wzorce użytkowania Internetu przez młodzież są raczej funkcjonalne. .[24]

Prowadzący przedstawił również wzory korzystania z Internetu przez młodzież (skrócona wersja skali uzależnienia od Internetu autorstwa Kimberly Young; test składa się z 8 pytań):

1. Silne pochłonięcie Internetem, wyrażające się w obsesyjnym myśleniu o nim nawet wtedy, gdy się z niego nie korzysta.
2. Sukcesywnie zwiększająca się ilość czasu spędzanego w Internecie, aby osiągnąć satysfakcję z tej aktywności.
3. Powtarzające się nieudane próby kontrolowania czasu spędzanego w Internecie.
4. Odczuwanie przygnębienia, niepokoju i podenerwowania z powodu ograniczenia do-

[24] https://www.saferinternet.pl/pobierz.php?i=3&hash=15ac

stępu lub zrezygnowania z korzystania z Internetu.
5. Problem z kontrolowaniem czasu przebywania w Internecie.
6. Występowanie problemów społecznych i osobistych (w kontaktach z rodziną, przyjaciółmi, pracą lub/i szkołą), wynikających z zaabsorbowania Internetem.
7. Okłamywanie ludzi z najbliższego otoczenia w celu ukrycia wzrastającego zaangażowania w sprawy Internetu.
8. Aktywność internetowa przybierająca formę ucieczki od problemów oraz przykrych stanów emocjonalnych.

Badacze zwracają uwagę na to, że głównie od rodziców i nauczycieli zależy kształtowanie właściwego wykorzystania z sieci i odpowiedzialnego funkcjonowania w mediach społecznościowych. Działania profilaktyczne nastawione na funkcjonalne korzystanie z sieci powinny opierać się na budowaniu adekwatnej samooceny uczniów, dawaniu szansy na odniesienie sukcesu, pokazywaniu sposobów spędzania wolnego czasu. Uczeń korzystający z zajęć pozalekcyjnych, realizujący swoje pasje i zamierzenia w rzeczywistym świecie nie będzie szukał wyzwań i poklasku w przestrzeni wirtualnej.

Uczestnicy konferencji mieli okazję uzyskać wiele cennych informacji i wskazówek do codziennej pracy profilaktycznej z uczniami.

BIBLIOGRAFIA

Wybór i opracowanie
Mariola Nabereźna
Dział Informacji Pedagogicznej
Biblioteka Pedagogiczna w Koszalinie
e-mail: sekretariat@bibliotekacen.pl

Indywidualizacja procesu nauczania i wychowania

Zestawienie bibliograficzne

Tematyczne zestawienie bibliograficzne w wyborze opracowano na podstawie materiałów dostępnych w Bibliotece Pedagogicznej w Koszalinie. Wykaz obejmuje książki, rozdziały z książek oraz artykuły z czasopism za lata 2010-2019 w układzie alfabetycznym wg tytułów.

Książki:

1. Każdy uczeń jest ważny: indywidualizacja na lekcji języka polskiego / red. Anna Janus-Sitarz. - Kraków: "Universitas", cop. 2017. - 344 s.: il.; 21 cm. (Edukacja Nauczycielska Polonisty; [t. 27])
2. (Nie)codzienność indywidualizacji w przestrzeni wczesnoszkolnej: uczniowie z problemami w nauce i zachowaniu. T. 1 / red. nauk. Marzenna Magda-Adamowicz, Klaudia Żernik. - Toruń: Adam Marszałek, 2018. - 224 s.: il.; 23 cm.
3. (Nie)codzienność indywidualizacji w przestrzeni wczesnoszkolnej: inny w ławce szkolnej. T. 2 / red. nauk. Marzenna Magda-Adamowicz, Marzanna Farnicka. - Toruń: Adam Marszałek, 2018. - 220 s.: il. (w tym kolor.); 23 cm.

Rozdziały z książek:

1. Dydaktyczne możliwości zastosowania pedagogicznej idei indywidualizacji w edukacji wczesnoszkolnej / Sylwia Grzegorzewska. // W: Pedagogika ogólna a teoria i praktyka dydaktyczna / pod red. Marty Myszkowskiej-Litwy. - Kraków: Wydaw. Uniwersytetu Jagiellońskiego, cop. 2011. - S. 173-185
2. Indywidualizacja kształcenia uczniów zdolnych na poziomie ponadgimnazjalnym: wybrane zagadnienia / Magdalena Marzec. // W: Praca z uczniem o specjalnych potrzebach edukacyjnych. T. 2 / pod red. nauk. Anny Guzy oraz Bernadety Niesporek-Szamburskiej. - Kielce: Wydaw. Pedag. ZNP, cop. 2013. - [T. 2]. - S. 92-102
3. Indywidualizacja metod pracy z uczniami w celu spełniania potrzeb edukacyjnych wszystkich uczniów / William E. Morrison, Mary Rizza. // W: Edukacja jako odpowiedź: odpowiedzialni nauczyciele w zmieniającym się świecie / pod red. Grzegorza Mazurkiewicza ; [aut. Stanisław Bobula et al.]. - Kraków: Wydaw. Uniwersytetu Jagiellońskiego; Wwa: Ośr. Rozwoju Edukacji, 2014. - S. 215-223
4. Indywidualizacja w edukacji początkowej - banał, pozór, wartość / Józefa Bałachowicz. // W: Dzieciństwo i wczesna edukacja
   w dynamicznie zmieniającym się świecie / red. nauk. Małgorzat a Kowalik-Olubińska. - Toruń: Adam Marszałek, 2012. - S. [201]-218
5. Indywidualizacja w edukacji warunkiem integracji - zarys modelu / Ewa Skrzetuska. // W: Wokół problemów edukacji i socjalizacji osób niepełnosprawnych - idee, koncepcje, badania / pod red. nauk. Zenona Gajdzicy. - Kraków: "Impuls" ; Katowice: Uniwersytet Śląski,., 2011. - S. [13]-20
6. Indywidualność w kształceniu i wychowaniu: perspektywa nauczyciela i wychowanka / Wojciech J. Maliszewski. // W: Wychowawcza rola szkoły / pod red. Janusza Kirenki, Teresy Zubrzyckiej-Maciąg, Danuty Wosik-Kawali. - Lublin: Wydaw. Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej. - Lublin, 2012. - S. 121-144

7. Jak pomagać (a nie szkodzić) uczniom ocenianiem szkolnym / Bolesław Niemierko. - Sopot: "Smak Słowa", 2018. - S. 65-71: Indywidualizacja oceniania
8. Metodyka procesu resocjalizacji w młodzieżowych ośrodkach wychowawczych / Michał Kranc. - Kraków: "Impuls", 2018. - S. 28-32: Indywidualizacja procesu resocjalizacji wychowanków młodzieżowych ośrodków wychowawczych
9. Metodyka procesu resocjalizacji w młodzieżowych ośrodkach wychowawczych / Michał Kranc. - Kraków: "Impuls", 2018. - S. 68-84: Przejawy indywidualizacji oddziaływań opiekuńczych wobec objętych badaniami wychowanków młodzieżowych ośrodków wychowawczych
10. Model pracy z uczniem zdolnym w szkole ponadgimnazjalnej / Kinga Gałązka, Ewa Antonina Muzioł. - Wyd. 2. - Wwa: Ośr. Rozwoju Edukacji, 2014. - S. 41-46: Indywidualizacja nauczania
11. Nauczyciel jako realizator indywidualizacji procesu kształcenia / Magdalena Franiel. // W: Relatywizowanie w edukacji: wybrane ujęcia / red. nauk. Lucyna Preuss-Kuchta, Ewa Murawska. - Toruń: Adam Marszałek,. - Toruń, 2012. - S. 173-199
12. Praca zindywidualizowana z dziećmi o zróżnicowanych potrzebach edukacyjnych / Jolanta Szada-Borzyszkowska. // W: Rozwijanie kompetencji kluczowych uczniów w procesie edukacji wczesnoszkolnej / red. nauk. Janina Uszyńska-Jarmoc, Barbara Dudel, Małgorzata Głoskowska-Sołdatow. - Kraków: "Impuls"; Białystok: Wydz. Pedag. i Psychologii Uniw. w Białymstoku, 2013. - S. 217-232
13. Psychopedagogiczne aspekty aktywności edukacyjnej uczniów / Agnieszka Hłobił ; Politechnika Koszalińska. - Koszalin: Wydaw. Uczelniane Politechniki Koszalińskiej, 2013. - S. 56-72: Indywidualizacja warunkiem wyzwalania potencjału uczniów

Artykuły z czasopism:

1. Diagnoza na starcie / Katarzyna Trojańska. // *Sygnał*. - 2016, nr 9, s. 39-41Wskazówki dla nauczycieli co warto zrobić na początku roku szkolnego, by lepiej poznać swoich uczniów i jak indywidualizować pracę z nimi.

2. Dostosowanie oddziaływań wychowawczo-profilaktyczno-terapeutycznych dla indywidualnych potrzeb ucznia / Małgorzata Łoskot. // *Głos Pedagogiczny*. - 2015, nr 6 (70), s. 46-48
3. Droga do wszechstronnego rozwoju / Małgorzata Rey. // *Psychologia w Szkole*. - 2015, nr 3 s. 23-28 Czy w szkole możliwa jest indywidualizacja?
4. Dysharmonie rozwojowe a indywidualizacja pracy z dzieckiem / Justyna Cieślińska, Agnieszka Skowrońska-Pućka. // *Remedium*. - 2014, nr 9, s. 8-9
5. Edukacja indywidualna - stwórzmy lepszych obywateli / Piotr Bińczak. // *Edukacja i Dialog*. - 2014, nr 7-8, s. 18-22
6. Indywidualizacja a personalizm w kształceniu / Ewelina Krzymowska. // *Wychowawca*. - 2016, nr 9, s. 8-9
7. Indywidualizacja na języku polskim z "Granicą" Zofii Nałkowskiej w tle / Agata Zakrzewska-Okrojek. // *Polonistyka*. - 2019, nr 3, s. 48-51
8. Indywidualizacja pracy dydaktyczno-wychowawczej z dzieckiem / Justyna Cieślińska, Agnieszka Skowrońska-Pućka. // *Remedium*. - 2014, nr 7/8, s. 14-15
9. Indywidualizacja pracy młodszych uczniów w teorii i praktyce / Gabriela Kryk. // *Nowa Szkoła*. - 2016, nr 2, s. 18-26
10. Indywidualizacja pracy w oddziale integracyjnym: perspektywa nauczyciela / Joanna Dulewicz. // *Język Polski w Szkole Podstawowej*. - 2018/2019, nr 2, s. 71-84
11. Indywidualizacja pracy z dzieckiem odroczonym od obowiązku szkolnego / Wiesława Mądrowska. // *Wychowanie w Przedszkolu*. - 2015, nr 7, s. 30-33
12. Indywidualizacja pracy z uczniem: jak to robić w licznej klasie? / Małgorzata Łoskot. // *Polonistyka*. - 2016, nr 6 s. 32-34
13. Indywidualizacja pracy z uczniem z zaburzeniami komunikacji językowej / Małgorzata Łoskot. // *Głos Pedagogiczny*. - 2011, nr 29, s. 48-49
14. Indywidualizacja systemowych działań celowanych / Grzegorz Jurczyński. // *Wychowawca*. - 2016, nr 9, s. 6-7
15. Indywidualizacja w pedagogice troską o innego / Marzenna Magda-Adamowicz. // *Horyzonty Wychowania*. - Vol. 17, nr 41 (2018), s. 121-133

16. Innowacje w praktyce pedagogicznej jako inicjatywy związane z pracą z uczniem o specjalnych potrzebach edukacyjnych. Cz. 2 / Maria Regina Owczarek. // *Hejnał Oświatowy*. - 2014, nr 1, s. 22-25
17. Jak indywidualizować nauczanie w zespole klasowym?. Cz. 1 / Jolanta Rafał-Łuniewska. // *Remedium*. - 2017, nr 5, s. 29-31
18. Jak indywidualizować nauczanie w zespole klasowym?. Cz. 2 / Jolanta Rafał-Łuniewska. // *Remedium*. - 2017, nr 6, s. 30-31
19. Jak indywidualizować nauczanie w zespole klasowym?. Cz. 3 / Jolanta Rafał-Łuniewska. // *Remedium*. - 2017, nr 7/8, s. 54-55
20. Konstruowanie indywidualnego programu edukacyjno-terapeutycznego w przedszkolu / Adam Krasnosielski. // *Bliżej Przedszkola*. - 2016, nr 12, s. 20-23
21. Nadzór nad indywidualizacją pracy z dziećmi w wieku przedszkolnym / Wiesława Mądrowska. // *Doradca Dyrektora Przedszkola*. - 2014, nr 55, s. 56-57
22. Nowe technologie a indywidualizacja nauczania / Dorota Janczak. // *Dyrektor Szkoły*. - 2016, nr 4, s. 47-49
23. Ocenianie a dostosowanie wymagań edukacyjnych / Katarzyna Szczepkowska-Szczęśniak. // *Dyrektor Szkoły*. - 2014, nr 5, s. 50-54
24. Realizacja zindywidualizowanej ścieżki kształcenia w szkole: założenia prawne i rozwiązania praktyczne / Jacek Sikorski. // *Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze*. - 2019, nr 7, s. 13-26
25. Start: indywidualizacja motywowania / Karolina Piotrowska. // *Wychowawca*. - 2016, nr 9, s. 12-13
26. Sześciolatki i siedmiolatki w klasie: jak z nimi pracować, aby odniosły sukces? / Sylwia Marona. // *Nauczanie Początkowe: kształcenie zintegrowane*. - 2016/2017, nr 1, s. 64-74
27. Tutoring: sztuka odkrywania, wzmacniania i rozwijania mocnych stron / Ewa Grodecka. // *Język Polski w Gimnazjum*. - 2015/2016, nr 4, s. 50-57
28. Tutoring a kształtowanie kompetencji przedsiębiorczych: studium przypadku Wydziałowej Indywidualnej Ścieżki Edukacyjnej / Jakub Kwaśny, Agnieszka Żur. // *Horyzonty Wychowania*. - Vol. 17, nr 43 (2018), s. 85-[94]
29. Tutoring akademicki w Polsce - możliwości i wyzwania / Robert Wojciech Włodarczyk. // *Horyzonty Wychowania*. - Vol. 17, nr 43 (2018), s. 73-[83]

30. Tutoring jako forma zindywidualizowanego kształcenia / Barbara Jaśniewicz. // *Oświata Mazowiecka: dodatek do "Meritum"*. - 2014, nr 3, s. 11-13
31. Uczeń z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim / Aleksandra Kubala-Kulpińska. // *Sygnał*. - 2019, nr 5, s. 44-47
32. Wspieranie indywidualności ucznia na języku polskim / Joanna Kostrzewa. // *Polonistyka*. - 2019, nr 3, s. 16-19
33. Wychowanie personalistyczne a podejście indywidualne / Monika Jakubowska. // *Wychowawca*. - 2019, nr 10, s. 6-8

Spis treści

O INDYWIDUALIZACJI

Spróbuj mnie poznać. Indywidualizacja w przedszkolu 3

Praca z dzieckiem zdolnym w klasach 1-3 5

Sposoby indywidualizowania nauczania na lekcjach geografii 9

Metody aktywizujące a indywidualizacja na zajęciach plastyki i edukacji plastycznej 18

Indywidualizacja w wychowaniu fizycznym 20

IPET bez tajemnic 24

Z MOICH DOŚWIADCZEŃ

Indywidualizacja i specjalne potrzeby edukacyjne dzieci w wieku przedszkolnym – część II 27

Indywidualizacja pracy z uczniem w systemie klasowo-lekcyjnym w ramach zajęć obowiązkowych z historii w klasie 4 30

Praca z uczniem zdolnym jako przykład indywidualizacji w nauczaniu przyrody 35

Indywidualizacja pracy na lekcji geografii 40

Indywidualizacja w nauczaniu informatyki 51

Indywidualizacja, czyli znam potrzeby i umiejętności uczniów 60

WARTO SPRÓBOWAĆ

Ocenianie kształtujące jako element indywidualizacji na zajęciach praktycznych z przygotowania zawodowego 66

Indywidualizacja? Personalizacja? A może różnicowanie? 70

Indywidualizacja na lekcji matematyki 79

KILKA REFLEKSJI O …

Mój uczeń – moja odpowiedzialność Doświadczenia polonistki szkoły podstawowej 86

Uczeń z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim w szkole ponadpodstawowej 89

ZDARZYŁO SIĘ

Młodość wolna od e-uzależnień. Konferencja 103

BIBLIOGRAFIA

Indywidualizacja procesu nauczania i wychowania 107

Wydawca:
Centrum Edukacji Nauczycieli w Koszalinie

***Zespół Redakcyjny**:*
Mariola Rink-Przybylska,
Iwona Łotysz,
Izabela Suckiel,
Izabela Szydlik,
Anna Walkowiak.

Współpraca:
doradcy metodyczni, konsultanci,
bibliotekarze CEN w Koszalinie

Redaktor naczelna:
Mariola Rink-Przybylska

Adres redakcji:
Koszalin, 75-654,
ul. F. Ruszczyca 16

Opracowanie materiałów i korekta:
Mariola Rink-Przybylska,

Skład komputerowy:
Mariola Rink-Przybylska

***Okładka**: Anna Walkowiak (projekt w Crello.com)*

ISBN 978-83-923176-1-6

Centrum Edukacji Nauczycieli
ul. Ferdynanda Ruszczyca 16
75-654 Koszalin
tel. 04 347 67 20
e-mail: cen@cen.cen.pl

www.cen.edu.pl